

Procesna drama kao metodički pristup u korelacijsko-integracijskom sustavu

---

Bistrović, Lana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:230690>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-28**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lana Bistrović

**PROCESNA DRAMA KAO METODIČKI PRISTUP U KORELACIJSKO -
INTEGRACIJSKOM SUSTAVU**

Diplomski rad

Zagreb, rujan, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA UČITELJSKE STUDIJE

Lana Bistrović

**PROCESNA DRAMA KAO METODIČKI PRISTUP U KORELACIJSKO -
INTEGRACIJSKOM SUSTAVU**

Diplomski rad

Mentor rada:

doc. dr. sc. Zrinka Vukojević

Zagreb, rujan, 2022.

Zahvale

Zahvaljujem mentorici doc. dr. sc. Zrinki Vukojević na danim smjernicama i savjetima tijekom pisanja ovog diplomskog rada. Hvala što ste uvijek pronašli vremena za sva moja pitanja i nedoumice. Zahvalna sam što ste tijekom predavanja, seminara i metodičkih vježbi uspjeli prenijeti interes i ljubav prema hrvatskom jeziku i dramskom odgoju koji su mi služili kao poticaj pri odabiru teme diplomskog rada.

Najveća hvala mojoj obitelji koja mi je omogućila cjelokupno osnovnoškolsko, srednjoškolsko i fakultetsko obrazovanje. Hvala na strpljenju, povjerenju i beskonačnoj ljubavi koje mi neprestano pružate i zauvijek ćete biti moj najsnažniji vjetar u leđa. Uz vašu podršku neprekidno sam koračala naprijed imajući na umu da ste uvijek pored mene.

Od srca se zahvaljujem svojim prijateljima i dečku bez kojih ovaj uspjeh ne bi potpun. Hvala vam što ste Studentski dom Stjepan Radić učinili mojim drugim domom i pridonijeli stvaranju najljepših uspomena. Zahvaljujem vam za sve male i velike stvari koje činite i što podržavaš mene i moje životne ciljeve.

Zahvaljujem se dobrim ljudima Osnovne škole Side Košutić u Radoboju i Osnovne škole Ljudevita Gaja u Krapini koji su mi otvorili svoja vrata i pomogli u pisanju ovoga rada. Po Vašoj toplini i ljubaznosti, ostat ćete mi u sjećanju.

SADRŽAJ

SAŽETAK

SUMMARY

1. UVOD	1
2. METODIČKI SUSTAVI U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA	3
3. KORELACIJSKO-INTEGRACIJSKI METODIČKI SUSTAV	7
3.1. Obilježja korelacijsko-integracijskog sustava	8
3.1.1. Čimbenici korelacijsko-integracijskog sustava	8
3.2. Provedba nastave u korelacijsko-integracijskom sustavu	10
3.3. Podjela korelacijsko-integracijskog sustava	11
4. PROCESNA DRAMA	13
4.1. Obilježja procesne drame	13
4.1.1. Sudionici procesne drame	14
4.1.2. Epizodna struktura	14
4.1.3. Voditelj procesne drame	15
4.2. Planiranje procesne drame	16
5. PROCESNA DRAMA KAO METODIČKI PRISTUP U KORELACIJSKO-INTEGRACIJSKOM SUSTAVU	18
5.1. Primjeri procesne drame u nastavi hrvatskog u korelacijsko-integracijskom sustavu	18
5.1.1. Procesna drama Dan sv. Valentina/Valentinovo	18
5.1.2. Procesna drama Zaštita i onečišćenje okoliša	34
6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	46
6.1. Cilj i hipoteze istraživanja	46
6.2. Uzorak ispitanika	46
6.3. Postupak prikupljanja podataka i instrument istraživanja	47
7. REZULTATI I RASPRAVA	49
6. ZAKLJUČAK	64
LITERATURA	66
Mrežne stranice	67
PRILOZI	69
IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA	82

SAŽETAK

U novije doba, središte poučavanja usmjereno je na učenika i oko njega se nastoji formirati nastava te istovremeno omogućiti više slobode u iznošenju stavova i mišljenja. Različiti metodički sustavi koriste se u formiranju nastave i svaki od njih učeniku daje drugačiji položaj u metodičkom činu. Korelacijsko-integracijski sustav stavlja učenika u aktivan i neuvjetovan položaj koji ga priprema za stvarne životne situacije i omogućava slobodno izražavanje. Povezivanje i spajanje nastavnih sadržaja sve je češće jer učenici dobivaju mnoštvo informacija iz različitih područja putem modrenih medija i teško ih je zainteresirati tradicionalnim načinom poučavanja.

Djeca žele kreativni pristup nastavi i žude za igrom i glumom u kojima mogu stjecati iskustvo i učiti, a u nastavi im to mogu omogućiti dramske aktivnosti, metode i tehnike. Jedan od takvih pristupa je procesna drama koja je definirana kao „drama u nastajanju, drama koja raste, izrasta“ (Gruić, 2002, str. 18). To je dramski pristup u kojem djeca aktivno sudjeluju i usvajaju znanja, vještine, stavove, logičko mišljenje i zaključivanje i služi se glumom i igrom u svome nastajanju. Učiteljima predstavlja izazov jer iziskuje mnogo pripreme i planiranja prije realizacije u nastavnom procesu, a samim time i visok stupanj metodičke sposobnosti kako bi osmišljeni proces bio što kreativniji i uspješniji. Njezin tijek je unaprijed određen, no podložan je promjena koje su rezultat samovoljnog djelovanja učenika koji zajedno s učiteljem sudjeluju u stvaranju zamišljenog svijeta u kojem traže odgovore i preuzimaju uloge.

U ovome radu želi se istražiti mišljenje učenika o procesnoj drami kao pristupu u nastavi. Dobiveni rezultati pokazali su da učenici nisu upoznati s procesnom dramom te su na nju pozitivno reagirali. Doprinijeli su stvaranju zamišljenog svijeta i ostvarenju cilja procesne drame, a većinu aktivnosti su uspješno savladali.

Povezivanjem igre, glume i sadržaja iz različitih nastavnih predmeta želi se pozitivno utjecati na učenike i dokazati da djeci igra u školi ne treba biti uskraćena. Igra je najprirodniji oblik učenja, a procesna drama kroz svoju strukturu omogućava njezinu primjenu u nastavi s ciljem ostvarivanja odgojno-obrazovnih sadržaja. Učenicima su omogućeni različiti izvori znanja i izrađeni materijali koji ih vode kroz proces usvajanja znanja i dolaska do cilja procesne drame.

Ključne riječi: korelacijsko-integracijski sustav, procesna drama, primarno obrazovanje

SUMMARY

Process drama as a methodological approach in a correlation-integration methodological system

In recent times the cornerstone of teaching has changed by focusing more on the student and it aims to be formulated around him to allow for more freedom in the expression of his views and opinions. Different methodical systems are used in the formation of schooling and each of them gives the student a different position in the methodical act. The correlation-integration system puts the student in an active and unconditional position that prepares him for real life situations and enables free expression. Connecting and combining teaching subjects is getting increasingly popular because students are getting a lot of information from different fields throughout modern media and it is difficult to get them interested using the traditional way of teaching.

Children want a creative approach to teaching and they crave for an environment in which they can get a lot of experience and learn different things through playing and acting, and with drama activities, methods and techniques they are able to do so in class. One of these approaches is process drama, which is defined as "a drama in the making, a drama that grows, growing" (Gruić, 2002, p. 18). It is a dramatic approach in which children actively participate and acquire knowledge, skills, attitudes, logical thinking and conclusion and it uses acting and playing in its creation. It presents a challenge to teachers because it requires a lot of preparation and planning before implementation in the teaching process, and therefore a high stage of methodical ability in order to make the designed process as creative and successful as possible. Its course is predetermined, but it is subject to changes that are results of the arbitrary actions of students who, together with the teacher, participate in the creation of an imaginary world in which they search for answers and assume roles.

In this paper, we want to explore the opinion of students on process drama as an approach in teaching. The obtained results showed that the students were not familiar with the process drama and they reacted positively to it. They contributed to the creation of the imaginary world and the realization of the goal of the procedural drama, and they successfully mastered most of the activities.

By connecting playing, acting and content from different teaching subjects, the goal is to achieve a positive effect on students and prove that children should not be deprived of playing at

school. Playing is the most natural form of learning, and process drama, through its structure and dramatic techniques, enables its exemplary use in teaching with the aim of mastering educational content. Students are provided with various sources of knowledge and created materials that guide them through the process of acquiring knowledge and reaching the aim of the process drama.

Keywords: correlation-integration system, process drama, primary education

1. UVOD

Hrvatski jezik podučava se kao materinji kroz nastavni predmet Hrvatski jezik. Prema Beženu nastavni predmet je „naziv za oblik organizacije znanja radi posredovanja u učenju u školskom sustavu“ (Bežen, 2008, str. 199). Prema Kollar Bilege (2020) naziv nastavnog predmeta određen je sadržajima koji se u njemu podučavaju. Iz tog razloga je nastavni predmet Hrvatski jezik dobio naziv prema svom primarnom cilju - učenju hrvatskog standardnog jezika. Pavličević-Franić (2005) tumači da je komuniciranje na materinskom jeziku najvažniji preduvjet za razvoj ostalih kompetencija. Učenici stječu osnove pismenosti koje služe kao preduvjet za „osobni razvoj, uspješno školovanje, cjeloživotno učenje te kritički odnosu prema nizu pojava u društvenome i poslovnome životu“ (MZO, 2019).

Temelji nastave hrvatskog jezika su učenik i jezik. Učenik i jezik su ujedno i ključni elementi teorije učenja na kojima počiva nastava. No nastava se ne može provoditi bez učitelja koji podučava i izlaže sadržaj te bez okoline u kojoj se izvodi (Težak, 1996). Svi elementi nastave međusobno su povezani, a uspješnost njezine izvedbe ovisi o tome koliko su čvrsto u međuo odnosu (Težak, 1996). Međuo odnos se može ostvariti između nastavih predmeta i tada govorimo o međupredmetnoj korelaciji. Ako se međuo odnos ostvari unutar jednog, specifičnog predmeta, nazivamo ga unutarpredmetnom korelacijom. Današnja organizacija nastave temelji se na predmetnom sustavu koji ne dopušta potpunu interdisciplinarnost, povezivanje više znanosti i širenje okvira pojedinačnog nastavnog predmeta, stoga se nameće potreba za integriranjem više različitih sadržaja i područja koji su potrebni kako bi učenik spoznao svijet u potpunosti (Krumes Šimunović; Beklić, 2013).

Metodika hrvatskog jezika spominje korelacijsko-integracijski metodički sustav koji potiče prožimanje različitih sadržaja na razne načine (Bežen, 2008). Takva organizacija rada učenicima omogućuje vještije povezivanje znanja, kao i razvijanje posebnih vještina i rutina uz poticanje odgojnih vrijednosti (Dimić; Vidrić, 2015). Osim toga, omogućuje se primjena dramskih postupaka u nastavi. Prema rezultatima istraživanja Zrinke Vukojević (2016b), učitelji imaju pozitivno mišljenje o važnosti dramskih postupaka te smatraju da ih je potrebno osposobiti za primjenu i organizaciju dramskih postupaka u nastavi. Dramski postupak koji otvara mnogo mogućnosti u poučavanju te svojom strukturom omogućuje implementaciju u korelacijsko-integracijski sustav je procesna drama. Upravo to je razlog zašto se u ovome radu pokušava istražiti kakvo mišljenje

imaju učenici o procesnoj drami te kolika je njezina efikasnost u korelacijsko-integracijskom sustavu.

Rad započinje objašnjenjem pojma metodičkog sustava u nastavi hrvatskog jezika uz podjelu sustava prema Težaku (1996), Rosandiću (2005) i Bežen (2008) i usporedbu Težakovih i Rosandićevih sustava. Naglasak je stavljen na korelacijsko-integracijski metodički sustav, njegova obilježja, čimbenike, provedbu nastave i podjelu. Slijedi poglavlje o dramskom postupku procesnoj drami u kojem se definira pojam procesne drame s njezinim najvažnijim obilježjima: sudionicima, epizodnim strukturama i voditeljem procesne drame. Slijedi opis planiranja procesne drame te se navode dva primjera procesnih drama s tablicama ishoda.

Metodologija istraživanja odnosi se na istraživanje provedeno u Osnovnoj školi Side Košutić u Radoboju i Osnovnoj školi Ljudevita Gaja u Krapini u kojem su sudjelovala dva treća razreda. U oba razreda održane su dvije procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu tijekom cijelog nastavnog dana od pet školskih sati. Na kraju procesnih drama, učenicima je podijeljen anketni upitnik pomoću kojeg je donesen zaključak istraživanja.

2. METODIČKI SUSTAVI U NASTAVI HRVATSKOG JEZIKA

Tijekom odgojno-obrazovnog procesa, učitelji koriste posebne metode i postupke koji se odabiru u odnosu na metodički sustav u kojem se nastava izvodi (Bežen, 2008). Težak (1996) tumači da se metodički sustav određuje svrhom, ali i sadržajem određenog nastavnog predmeta, „a uspostavlja se slijedom načina i organizacijskih oblika kojima se svrha ostvaruje“ (2008, str. 111.). „Svaki nastavni sat, bez obzira na vrstu, ostvaruje se po nekoj metodičkoj strategiji u kojoj se u međudnos dovode metodički sustav, metodologija matične znanosti, položaj učitelja i učenika u nastavnom procesu te obarane metode, postupci i nastavna sredstva“ (Bežen, 2008, str. 324.).

Različiti metodički sustavi i pristupi formirani su u nastavi hrvatskog jezika. Pojam metodički sustav često se izjednačava s pojmom metodički pristup, no metodički pristup odnosi se na način izvođenja nastave, odnosno ulogu učitelja u nastavi kao posrednika između učenika i sadržaja poučavanja. Odabirom prigodnog metodičkog pristupa nastavnik treba omogućiti stjecanje znanja svim učenicima na način koji im najbolje odgovara. Diklić (1990) jasno razlikuje metodički sustav i metodički pristup te navodi da pristup podrazumijeva korištenje pojedinačnih elemenata metodičkog sustava za interpretaciju, dok je metodički sustav uspostavljen na primjeni svih odrednica sustava. „On predstavlja cjelokupnu metodičku strategiju: cilj, izbor nastavnih metoda i metodičkih postupaka, organizacijske oblike, nastavna sredstva, aktivnost učenika i nastavnika“ (Diklić, 1990, str. 23). Metodički sustavi i pristupi se međusobno nadopunjuju i kombiniraju.

Težak (1996) tvrdi da se metodički sustav određuje ne samo svrhom, već i sadržajem nastavnog predmeta, a formira se tijekom načina i organizacijskih oblika kojima se ta svrha uspostavlja. Za nastavni predmet hrvatski jezik, ne postavljaju se svaki put isti odgojno-obrazovni ishodi. Iz toga proizlazi da je i izbor sadržaja različit kao i metodički sustavi. Metodički sustavi zapravo su ideja izvođenja nastavnog procesa o kojima ovisi izvođenje nastavnog sata. Razlikuju se prema odnosu i ulozi metodičkih čimbenika. Metodički čimbenici koji utječu na proces izvođenja nastave su: nastavni sadržaj, učenik, učitelj, organizacijski oblici, nastave metode i nastavna sredstva (Bežen, 2008). Svi navedeni elementi imaju posebnu funkciju u određenom sustavu. Područje poučavanja hrvatskog jezika isto utječe na formiranje metodičkih sustava.

Prema Težaku (1996) cjelokupna nastava hrvatskog jezika, koja se odnosi na jezik i književnost, podrazumijeva primjenu gramatičko-književnog ili integracijsko-korelacijskog metodičkog sustava. U nastavi jezika primjenjuju se dogmatsko-reproduktivni, analitičko-eksplikativni, problemsko-stvaralački i lingvističko-komunikacijski sustav (Težak, 1996). Isti sustavi služili su kao osnova i uporište Rosandiću (2005) koji navodi devet metodičkih sustava za nastavu književnosti: dogmatsko-reproduktivni, reproduktivno-eksplikativni, interpretativno-analitički, problemsko-stvaralački, korelacijsko-integracijski, komunikacijski, otvoreni, multimedijски te timski metodički sustav. U navedenim podjelama uočavaju se isti nazivi pojedinih sustava koji se primjenjuju u oba područja. Pedagoški temelj slično ili isto nazvanih sustava je jednak, no sadržaji poučavanja su drugačiji. Kao primjer može poslužiti dogmatsko-reproduktivni sustav u kojem učenik na nastavi književnosti pamti i reproducira činjenice o piščevom životu i književno-teorijske pojmove, dok u istom sustavu na nastavi jezika učenik uči napamet gramatička pravila i norme.

Literatura navodi i drugačije imenovanje metodičkih sustava. Bežen (2008) je nadgradio Rosandićevu podjelu te dodao još jedan metodički sustav uz jasno opisan međuodnos svih čimbenika u odgojno-obrazovnom procesu koristeći slične ili iste nazive. Bežen (2008) navodi sljedeće metodičke sustave: reproduktivni, eksplikativni, interpretativni, problemski, korelacijsko-integracijski, otvoreni, projektni, komunikacijski, multimedijски i timski metodički sustav. Tablica 1. prikazuje usporedbu Težakovih metodičkih sustava koji se odnose na nastavu jezika i Rosandićevih koji se odnose na nastavu književnosti.

Tablica 1. Metodički sustavi u nastavi hrvatskog jezika preuzeti i prilagođeni iz Teorije i prakse hrvatskog jezika (1996) Stjepka Težaka i metodički sustavi u nastavi književnosti preuzeti i prilagođeni iz Metodike književnog odgoja (2005) Dragutina Rosandića

Metodički sustavi u nastavi hrvatskog jezika (usporedba)	
Prema Stjepku Težaku (nastava jezika)	Prema Dragutin Rosandić (nastava književnosti)
<u>Dogmatsko-reproduktivni sustav</u> Učitelj prosuđuje, ispravlja i klasificira jezično izlaganje učenika	<u>Dogmatsko-reproduktivni sustav</u> Glavna odrednica je razvijanje reprodukcije i pamćenja, a znanje se mjeri količinom usvojenih informacija. Za

<p>prema propisanim gramatičkim pravilima. Preferira se dedukcija, učenje napamet definicija, pravila i činjenica, metoda diktiranja i katehetički razgovor.</p>	<p>književno djelo uzimaju se književnopovijesne činjenica, biografije autora, bibliografski podatci, gotove činjenice o djelima i autorima. Učenik doslovno ponavlja i pamti činjenica, a učitelj traži od učenika reproduciranje gotovih sudova.</p>
	<p><u>Reproduktivno-eksplikativni</u></p> <p>Bitno je učenikovo vlastito mišljenje u iznošenju sadržaja koji prepričava i pokušaj objašnjavanja književnih pojava u tekstu. Učitelj je u ulozi predavača i tumača književnih pojava.</p>
<p><u>Analitičko-eksplikativni sustav</u></p> <p>Učenik proučavanjem teksta otkriva gramatičke pojave na razini književne norme. Afirmira se indukcija, samostalno izvođenje definicija, pravila i analiza teksta. Zastupljen je heuristički razgovor.</p>	<p><u>Interpretativno-analitički</u></p> <p>Temelj je interpretacija književnog djela kao predmeta „estetskog uživanja“ i spoznaje, a naglasak je na spoznajnim i doživljajnim procesima. Učitelj je organizator nastave, a učenik sudionik i estetski subjekt. Karakteristične su metode heurističkog razgovora, rada na tekstu, interpretacija djela te uzajamna komunikacija.</p>
<p><u>Integracijsko-korelacijski sustav</u></p> <p>Temelji se na sjedinjavanju i povezivanju nastanih sadržaja. Povezivanje je moguće i unutar jednog predmeta, na razini dva ili više predmeta (integrirana nastava). Bitan je kohezivni element.</p>	<p><u>Korelacijsko-integracijski sustav</u></p> <p>Povezuju se srodni predmeti u zajednički didaktički sustav. Uspostavljaju se veze i odnosi između različitih umjetnosti.</p>
<p><u>Problemsko-stvaralački sustav</u></p> <p>Glavna odrednica je načelo stvaralaštva. Učenik je u ulozi samostalnog istraživača pred kojeg se postavlja problem.</p>	<p><u>Problemsko-stvaralački</u></p> <p>Učitelj pred učenika stavlja problemsku situaciju u kojoj oni samostalno rješavaju problem i dolaze do spoznaje uz kritički stav. Potiče se samostalno istraživanje. Česti oblici rada su individualni rad, rad u paru i skupinama.</p>

<p><u>Lingvističko-komunikacijski sustav</u></p> <p>Učenik se upoznaje s jezičnim znanostima i komuniciranjem. Povezuje se lingvističko znanje s komunikacijskim potrebama učenika. Usklađuju se gramatički sadržaju i učenikove jezične mogućnosti.</p>	<p><u>Komunikacijski sustav</u></p> <p>U komunikacijskom sustavu nastava se odvija kao lanac komunikacijskih situacija koje obilježavaju različiti oblici, nastavne situacije i nastavna sredstva. Književni tekst može biti znanstveni ili umjetnički, a karakteristični oblici rada su individualni rad, rad u paru i skupinama te okrugli stol.</p>
<p><u>Gramatičko-književni sustav</u></p> <p>Jezična kultura sječe se učenjem gramatike i književnosti, a da bi uspješno komunicirao na hrvatskom jeziku učenik treba savladati pravila književnog jezika i pročitati dovoljno kvalitetnih djela.</p>	<p>/</p>
<p>/</p>	<p><u>Otvoreni sustav</u></p> <p>U otvorenom sustavu učitelj učenicima nudi ponuđeni sadržaje koji samostalno odabirnu u svrhu učenja, istraživanja i stvaranjima. Na tim sadržajima temelji se didaktička komunikacija. Otvoreni sustav karakterizira metoda čitanja, pisanja i slušanja te istraživački i individualni rad te rad u paru i skupinama.</p>
<p>/</p>	<p><u>Multimedijski sustav</u></p> <p>Odrednice multimedijskog sustava su vizualni, auditivni i elektronički mediji koji služe za prijenos književno-znanstvene i umjetničke poruke. Književno-umjetnički i znanstveni sadržaji koriste se kao književni tekstovi.</p>
<p>/</p>	<p><u>Timski sustav</u></p> <p>Glavna odrednica timskog sustava je interdisciplinarnost, a osim učitelja u provedbu nastave uključeni su vanjski suradnici.</p>

3. KORELACIJSKO-INTEGRACIJSKI METODIČKI SUSTAV

Pojam korelacije sve se češće spominje u odgoju i obrazovanju. Težak (1996) korelaciju opisuje kao povezanost po nekoj srodnosti u kojoj se povezane jedinice bitno ne mijenjaju. Kada je riječ o nastavnom procesu, korelacija predstavlja povezanost predmeta i nastavnih sadržaja koji imaju sličnosti i moguće ih je zajedno podučavati. Bežen (2008) smatra da bi zadaća odgojno-obrazovnog sustava trebala biti osposobljavanje polaznika za svakidašnji život koji od pojedinca ne traži razloženo znanje po predmetima nego istodobno korištenje činjenicama iz svih područja. Korelacija djeluje pozitivno na nastavni proces jer pospješuje i olakšava učenje. Učenicima omogućuje vještije povezivanje znanja, kao i razvijanje posebnih vještina i rutina uz poticanje odgojnih vrijednosti (Dimić; Vidrić, 2015). Osim povezivanja odgojno-obrazovnih sadržaja, korelacija omogućuje prožimanje životnog iskustva svih polaznika nastavnog procesa skupljenih u cjelinu.

Salopek (2012) dijeli korelaciju na tematsku i strukturalnu. Tematska korelacija podrazumijeva povezivanje oko odrađene teme i uspoređuje ono što se prikazuje, a strukturalna oko pojma koji se proteže kroz nastavne sate (Salopek, 2012). Uz korelaciju se vezuje integracija. Salopek (2012) zagovara podučavanje koje je usmjereno na učenika pa smatra da integrirano podučavanje pomaže učeniku u uspješnijem istraživanju određene teme ili pojma. U nastavi, integracija znači povezivanje i istovremeno ostvarivanje sličnog u različitim odgojno-obrazovnim područjima, a karakterizira je „povezivanje dijelova sa zajedničkim ciljevima u harmoničnu cjelinu te odražava sklad između pojedinačnih i zajedničkih ciljeva“ (Salopek, 2012, str. 9). Prema Skupnjaku (2009), u integriranoj nastavi polazi se od zajedničke teme kojoj se pristupa s različitih područja. Učenicima je takav način poučavanja bliži jer se oslanja na više znanstvenih disciplina i sličniji je situacijama iz svakodnevnog života. Integracijom učenici razvijaju svoje sposobnosti (intelektualne, emocionalne, socijalne, tjelesne) (Skupnjak, 2009).

Razvijanje učeničkih sposobnosti može se potaknuti primjenom korelacijsko-integracijskog metodičkog sustava kojeg Težak (1996) opisuje kao priliku za suprotstavljanje negativnostima gramatičko-književnog sustava koji prenaplašava stjecanje jezične kulture nastavom gramatike i književnosti. Zamisao povezivanja i sjedinjavanja nastavnih sadržaja prelazila je okvir nastavnih područja određenih predmeta pa je hrvatski jezik s likovnom i glazbenom kulturom te stranim jezikom i jezikom narodnosti uključen u jezično-umjetničko

područje. Ideja je samo djelomično zaživjela Planom i programom odgoja i obrazovanja osamdesetih godina jer je i dalje svaki od navedenih predmeta u srednjoj školi imao poseban program i nastavnika (Težak, 1996).

Dokučivši da je korelacijsko-integracijski metodički sustav utemeljen na teoriji međupredmetnih veza, Rosandić (2003) dokazuje da se različiti sadržaji spajaju u jedinstvene cjeline. Takva nastava omogućuje učenicima lakše povezivanje znanja u jedinstvenu cjelinu, pamćenje i trajno zadržavanje kako bi ih kasnije mogli praktično primijeniti. Bežen smatra da je „povezivanje nastavnih sadržaja unutar predmeta i među predmetima“ (2008, str. 301) glavna odrednica korelacijsko-integracijskog sustava, a njegova osnova su već spomenute teorije međupredmetnih veza i integrirane nastave.

3.1. Obilježja korelacijsko-integracijskog sustava

Rosandić navodi da „didaktika i metodika pojedinih nastavnih predmeta istražuju mogućnosti povezivanja sadržaja i drugih elemenata odgojno-obrazovnog procesa“ (2003, str. 79). Povezivanjem dviju znanosti istog uvjerenja, razvija se teorija međupredmetnih veza na kojoj se gradi inovativni organizacijski model nastavnog procesa (Rosandić, 2003). Ta teorija nastavnom predmetu proširuje okvire i omogućuje povezivanje sadržaja s drugim nastavnim predmetima. Njome se želi izbjeći štetnost spoznajnog odjeljenja svijeta po predmetima u percepciji učenika zbog predmetne raspodjele nastavnog programa u školama (Bežen, 2008).

„Korelacijsko-integracijski sustav potiče unutarpredmetno i međupredmetno prožimanje i povezivanje sadržaja s ciljem integracije novoga znanja u učenikovo spoznajno, emocionalno i životno iskustvo“ (Krumes Šimunović; Beklić, 2013, str. 170). Temelj korelacijsko-integracijskog metodičkog sustava su istraživanje i tumačenje suodnosa različitih područja na strukturnom i tematsko-sadržajnom konceptu, a komparativna metodologija temelj je njegove teorijske građe (Diklić, 1990).

3.1.1. Čimbenici korelacijsko-integracijskog sustava

Korelacijsko-integracijskim metodičkim sustavom ostvaruje se mogućnost preklapanja i povezivanja sadržaja unutar jednog predmeta ili između više predmeta. Temelj takvog poučavanja učenje je otkrivanjem. Književni tekst, kao jedan od glavnih čimbenika, veže se uz određene

sadržaje jezika, izražavanja i medija te drugih nastavnih predmeta koji sudjeluju u njegovom uspješnijem tumačenju. Bežen (2008) tumači da je položaj književnog teksta unutar sadržaja određenih domena, ali i drugih predmeta koji sudjeluju u spoznavanju književnog djela.

Položaj učenika u tom metodičkom činu nije uvjetovan i može imati funkciju kako u svakom od ostalih sustava. Što znači da učenik može biti: pasivni slušatelj, aktivni slušatelj, estetski subjekt, sudjelovati u interpretaciji, samostalno rješavati probleme i tražiti izlaz iz problemske situacije, oblikovati projekt na zadanu temu, no ključno je da aktivno sudjeluje (Bežen, 2008). Učenici se pripremaju za različite životne situacije jer sami donose odluke i slobodno se izražavaju (Krumes Šimunović; Beklić, 2013).

Ni položaj učitelja nije uvjetovan i može djelovati kao u svakom od ostalih metodičkih sustava. Učitelj je, prvenstveno, organizator i partner. On treba biti sposoban u pronalaženju povezanosti i veze između nastavnih sadržaja te biti suradnički nastrojen prema učenicima (Krumes, Šimunović; Beklić, 2013). Komunikacija između učenika i učitelja je dvosmjerna i višesmjerna, temeljena na uzajamnom slušanju i razumijevanju.

Rad se organizira u skupinama, timski, u paru, individualno ili u formalnom obliku. Kombinacijom više oblika rada ostvaruje se dinamika i omogućuje samostalni rad i rad s drugim učenicima. Poželjni su različiti oblici rada kako bi učenici mogli pokazati svoje sposobnosti i vidjeti postignute rezultate vlastitog rada, a čime se utječe na učeničku unutarnju motivaciju koja je ključna u samom procesu učenja. Korelacijsko-integracijski sustav dopušta odabir različitih izvora znanja. „Izuzev udžbenika, učenicima se podastiru različite mogućnosti i može ih se navesti da sami traže izvore podataka.“ (Čudina-Obradović; Brajković, 2009, str. 100). Današnjim učenicima dostupno je mnogo izvora znanja i podataka stoga teže dinamičnijem i drugačijem učenju.

Hrvatski jezik jedan je od najkompleksnijih predmeta po pitanju sadržaja pa nudi mnogo prostora za korelaciju i integraciju sadržaja te raznovrsnu organizaciju nastave (Krumes Šimunović; Blekić, 2003). Unutar moderne nastave, učitelji mogu birati između različitih metoda i oblika rada, nastavnih pomagala i sredstava te strategija u nastavi.

3.2 Provedba nastave u korelacijsko-integracijskom sustavu

Današnja organizacija nastave temelji se na predmetnom sustavu koji ne dopušta potpunu interdisciplinarnost, povezivanje više znanosti i širenje okvira pojedinačnog nastavanog predmeta. Stoga se nameće potreba za integriranjem više različitih sadržaja i područja koji su potrebni kako bi učenik spoznao svijet u potpunosti (Krumes Šimunović; Beklić, 2013). Težak (1996) smatra da je za uspješnu nastavu potrebno povezati, sjediniti i usklađivati sadržaje više nastavnih predmeta. Korelacijsko-integracijski sustav nudi mogućnost odstupanja od predmetno-satnog sustava s obzirom na to da se sadržaji poučavanja međusobno prožimaju, a učenicima se omogućava učenje otkrivanjem. Nastava se ne odvija kroz sate, nego etape koje čine nastavne situacije i nadovezuju se. Bežen (2008) je osmislio okvirnu strukturu nastavnih etapa za provedbu nastave u korelacijsko-integracijskom sustavu koja je prikazana u tablici 2.

Tablica 2. Popis okvirnih etapa korelacijsko-integracijskog sustava

Okvirne etape korelacijsko-integracijskog sustava (Bežen, 2008, str. 319)
1. Dogovor o temi i postavljanje cilja
2. Izbor i određenje problema na kojima će se provesti integracija i korelacija
3. Podjela pojedinačnih zadataka učenicima, izrada programa aktivnosti, određivanje mjesta, vremena i trajanja aktivnosti
4. Provođenje aktivnosti, prikupljanje izvora, materijala, pribora
5. Rješenje problema, ostvarenje programa, postizanje cilja
6. Prezentiranje rezultata
7. Vrjednovanje postignuća

Takva nastava vješto se planira zbog određivanja broj nastavnih sati potrebnih za njezinu provedbu. Krajnji cilj integracije je da učenik stekne spoznajno i emocionalno znanje te životno iskustvo. Iz tog razloga se nastava više ne usmjerava samo na sadržaj, nego na učenika (Krumes Šimunović; Blekić, 2013). Povezivanjem predmetnih područja otvaraju se razne mogućnosti za osmišljavanje nastave, a učenicima se omogućuje kvalitetnije povezivanje nastavnih sadržaja.

Osim integracije i korelacije na jednom nastavnom satu, moguće je osmisliti i integrirani dan. Unutar integriranog dana, sadržaji više predmeta implementiraju se oko zajedničke teme. Naravno, za provedbu integriranog dana potrebno je više pripreme i kreativnosti nego tijekom korelacije u jednom nastavnom satu.

3.3. Podjela korelacijsko-integracijskog sustava

Ključno obilježje korelacijsko-integracijskog sustava omogućavanje je različitih vrsta povezivanja. Nastavno tome obilježju, unutar samog sustava postoji nekoliko podjela koje proizlaze iz didaktičkih, obrazovnih ili metodičkih okolnosti, a tipove povezivanja na kojima mogu počivati nastavne situacije i metodički postupci odredio je Rosandić (2005). Po uzoru na komparativnu estetiku, koja uspoređuje umjetnosti, pozornost se usmjerava na međuodnos različitih područja nastavnih predmeta i povezivanja drugačijih umjetnosti po njihovim sličnostima, ali i specifičnostima. Tipovi korelacija prema Rosandiću prikazani su u tablici 3.

Tablica 3. Tipovi korelacija prema Rosandiću (2005)

Tipovi korelacije prema kategorijama komparativne estetike	
<u>Strukturna korelacija</u>	Omogućuje usporedbu strukture umjetničkog djela iz različitih ili istih umjetničkih područja.
<u>Stvaralačka (produktivna) korelacija</u>	Orijentirana je na istraživanje nastajanja umjetničkog djela.
<u>Recepcijska korelacija</u>	Fokusira se na razlike u recepciji djela iz različitih umjetnosti.
<u>Povijesno-stilska korelacija</u>	Ostvaruje se na srednjoškolskoj razini, a pretpostavlja povezanost povijesnog i stilskog okvira u tumačenju umjetničkih djela.
Tipovi korelacije izvedeni iz organizacije odgojno-obrazovnog procesa	
<u>Sinkronijska korelacija</u>	Temelji se na istovremenom poučavanju sadržaja kroz više nastavnih predmeta. Češća je u nižim razredima osnovne škole kada se sadržaji različitih predmeta povezuju u tematske cjeline.

<u>Asinkronijska korelacija</u>	Uobičajenija u nastavi. Unutar nje postoji <i>perspektivna korelacija</i> u kojoj se tema pojavljuje u jednom predmetu koja najavljuje buduće poučavanje u nekom drugom predmetu, te <i>retrospektivna korelacija</i> uspostavljena na retrospektivnoj vezi u svrhu proučavanja određene teme.
---------------------------------	--

Postoji i podjela na unutarpredmetnu i međupredmetnu korelaciju (Šimunović, 2006). Unutarpredmetna korelacija odvija se unutar jednog predmeta čiji se sadržaji iz različitih domena međusobno nadopunjuju i preklapaju. Unutarpredmetnu korelaciju nastavnog predmeta Hrvatski jezik moguće je ostvariti funkcionalnim povezivanjem triju domena. To su već spomenute: A. Hrvatski jezik i komunikacija, B. Književnost i stvaralaštvo te C. Kultura i mediji. Unutarpredmetna korelacija najniži je stupanj koreliranja nastavnih sadržaja stoga se lako provodi na dnevnoj bazi (Vrkić Dimić i Vidić, 2015). Moguće je povezivati i usklađivati više domena. Kreativni učitelj može osmisliti sat u kojem prevladavaju sve tri domene. Prema Težaku (1996), odnos domena koje se povezuju može biti ravnopravan, no katkad jedna od njih može biti dominantnija. Određena domena može služiti kao jezgra oko koje se nadovezuju druge domene.

S druge strane, međupredmetna korelacija podrazumijeva povezivanje sadržaja između različitih nastavnih predmeta čiji sadržaji imaju nešto zajedničko. S obzirom na to da se nastava u Republici Hrvatskog odvija na hrvatskom jeziku, neizbježna je međupredmetna povezanost s ostalim predmetima. Jezične djelatnosti: slušanje, govorenje, čitanje i pisanje, zastupljene su u svim predmetima, pogotovo u nižim razredima osnovne škole. Razumijevanje materinskog jezika utječe na uspješno praćenje nastave i savladavanje sadržaja svih predmeta. Najčešća korelacija je s odgojnim predmetima što pozitivno utječe na stvaralačke i izražajne sposobnosti učenika. Cilj takve korelacije razviti je emocije i estetsku osjetljivost učenika (Lazzarich, 2017). Poznato je da glazbeni i likovni motivi pozitivno utječu na učenikovu motivaciju i stvaralaštvo (Lazzarich, 2017). Međupredmetna korelacija pridonosi dinamičnosti nastave te je ekonomičnija (Vrkić Dimić i Vidić, 2015). Podvrste unutarpredmetne i međupredmetne korelacije su: horizontalna, koja se odnosi na korelirane u istom razredu i vertikalna koja se koristi za povezivanje među razredima.

4. PROCESNA DRAMA

Simel i Gazibara (2013) istraživale su kreativnost u nastavi hrvatskog jezika i došle do zaključka da je učenicima i nastavnicima kreativnost u nastavi vrlo bitna. Zaključile su da učenici smatraju da im kreativne tehnike služe u svrhu lakšeg savladavanja nastavnog sadržaja, a nastavnici da one povećavaju motiviranost učenika (Simel; Gazibara, 2013). Korištenjem drame u učenju i poučavanju unosi se dodatna stručnost u učiteljsku ulogu (van de Water; McAvoy; Hunt, 2015). Učenje kroz dramu omogućava sudionicima odgojno-obrazovnog procesa korištenje inovativnih strategija, novih mogućnosti i izlaženje iz okvira koje nameće sustav. Upravo to omogućuje primjena dramskog odgoja u nastavi. Rimac Juranović spominje metode koje se koriste u dramskom odgoju navodeći da su to složeni oblici rada “koji imaju zadanu unutarnju metodičku strukturu pri čemu ciljevi mogu varirati” (2018, str. 46).

Procesna drama moderni je metodički pristup koji postaje sve zastupljeniji u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu. „Naziv procesna drama u rječnik dramske pedagogije uvodi Cecily O’Neill (1995), a zasniva se na njezinu bitnome obilježju – oživljavanju dramskoga svijeta tijekom procesa“ (Rimac Juranović, 2018, str. 90). Iva Gruić (2002) opisala ju je kao dramu u nastajanju koja raste i izrasta. To je oblik suradničkog učenja, ali i metodički pristup kojim se postižu odgojno-obrazovni ishodi (Rimac Juranović 2018; prema Rimac Juranović 2017). Njezinom primjenom formira se dramski svijet zajedničkim trudom učenika i učitelja, a poučavanje se odvija na kognitivnoj i afektivnoj razini (Rimac Juranović, 2018).

4.1. Obilježja procesne drame

Specifična obilježja procesne drame su: epizodna struktura, sudjelovanje svih sudionika, odsutnost vanjske publike i aktivno sudjelovanje voditelja tehnikom voditelj u ulozi (Gruić, 2002). Osim toga, procesna drama omogućuje stjecanje iskustva, a ujedno dopušta kombiniranje dramskih igranih dijelova s neigranim dijelovima koji omogućuju razmatranje i analiziranje onog što se dogodilo izvan uloge (Rimac Juranović, 2016). Vukojević smatra da su „igranje, doživljavanje i promišljanje dramskog svijeta i događaja“ (2016a, str. 40) u procesnoj drami u potpunosti međuovisni i događaju se praktički istovremeno. Procesna drama pogodna je za korištenje u nastavi jer zadovoljava interese svih sudionika.

4.1.1. Sudionici procesne drame

Za razliku od kazališta, u procesnoj drami nema promatrača i gledatelja jer svi sudjeluju u njezinom kreiranju i nose ulogu publike.

„O publici u procesnoj drami možemo uvjetno govoriti u situacijama kada netko izvodi svoju unaprijed pripremljenu ili trenutačnu improvizaciju, međutim s obzirom da su svi sudionici uronjeni u taj dramski događaj, oni tu izvedbu ne promatraju isključivo kao publika, već kao suigrači“ (Rimac Juranović, 2016, str. 57).

Sudionici izgrađuju procesnu dramu vlastitim idejama i inovacijama, a tijek se temelji na improvizaciji i njihovom međuodnosu. Kroz procesnu dramu, sudionici preuzimaju ulogu i djeluju u zamišljenim situacijama u kojima traže rješenja za probleme koji se pred njih stavljaju (Davis, 2014). Bitno je kako su uloge organizirane. Ulogu najčešće preuzima cijela grupa, no individualizirane uloge preuzimaju se tijekom duljeg igranja grupne uloge i bitne su za razvoj radnje (Gruić, 2002). Osim u grupnoj ulozi, dramski svijet sudionici mogu kreirati u manjim skupinama ili u parovima, a svaki oblik ima svoje prednosti i nedostatke (Rimac Juranović, 2016). Nedostaci velikih skupina su ti što sudionici ne mogu izraziti svoje stajalište i podliježu utjecaju većine, no prednost je što se informacije istodobno povezuju i grade priču s druge strane, individualan rad može rezultirati mnoštvom ideja koje rezultiraju nepovezanim cjelinama i negativno utječu na tijek procesne drame i dolazak do cilja. Sudjelovanje može biti direktno u ulozi ili indirektno djelovanjem na stvaranje radnje iz perspektive uloge koju su poprimili (Gruić, 2002).

4.1.2. Epizodna struktura

Radnja procesne drame može se nakratko prekinuti, a sudionici ulaze i izlaze iz svojih uloga. Ti prekidi, koji nisu uvijek nužni, omogućuju dogovor ili rješavanje zadataka koji ostavljaju sudionike izvan dramskog svijeta. Prekidi radnje razdvajaju epizode. „Epizode su zaokružene cjeline, koje se ne odnose na razinu priče, nego na razinu funkcioniranja procesne drame. Svaka promjena na sadržajnom ili formalnom planu znači prelazak iz jedne epizode u drugu“ (Gruić, 2002, 21). Granice epizoda mogu označavati ulazak ili izlazak iz uloge, promjenu uloga, organizacijsku promjenu koja se odnosi na oblike rada, promjenu mjesta ili vremena događaja ili promjenu načina oblikovanja radnje. Epizode su međusobno povezane i funkcioniraju kao cjelina,

a služe razvoju procesne drame. S obzirom na epizodnu strukturu, nije strogo vezana za vrijeme i mjesto. Važnu ulogu u prekidima radnje ima voditelj koji između epizoda može provesti razgovor o daljnjem tijeku radnje (van de Water; McAvoy; Hunt, 2015).

Procesna drama se, u svojoj složenoj strukturi, služi dramskih tehnikama u svrhu poučavanja (van de Water; McAvoy; Hunt, 2015). Dramske tehnike jednostavniji su oblici rada i upotrebljavaju se u dramskim metodama (Rimac Juranović, 2016). U procesnoj drami, to su obrasci sudjelovanja sudionika u određenom trenutku razvoja drame, koji diktiraju sve ili neke elemente sudjelovanja (Vukojević, 2016a). One određuju ulaze li sudionici u zamišljeni svijet ili ostaju na rubu dramskog svijeta, raspodjeljuju grupu na određeni način i definiraju kako se obrađuje neki trenutak, što pojednostavljuje tijek procesne drame (Gruić, 2002). Sve dramske tehnike nude jednostavne obrasce organiziranja koji mogu značajno olakšati svakodnevni rad s grupom. Omogućuju jednostavno organiziranje radnje na razini epizode, što je za procesnu dramu važno jer se razvija bez fiksnog plan i kroz suradnju sudionika i voditelja. Premda je procesna drama čvrsta struktura koja omogućuje planiranje, izvedbu u etapama, promišljanje i vrednovanje, ipak je podložna promjenama koje iziskuju voditeljevu brzu reakciju tijekom samog procesa (Rimac Juranović, 2016). Razlozi tih promjena su reakcije i djelovanje sudionika koji utječu na njezin tijek. Sudionici nisu konstantno u dramskom svijetu.

4.1.3. Voditelj procesne drame

Voditelj ne može u potpunosti isplanirati tijek radnje jer su neki dijelovi procesne drame otvoreni za nadogradnju. Definiranjem glavnih dijelova radnje, voditelj gradi specifičnu dramsku situaciju koja traži određeni odgovor sudionika. On je taj koji vodi primaran tijek procesne drame s jasnim ciljem. Voditelj može detaljno planirati procesnu dramu unaprijed ili ju oblikovati u hodu. Da bi bila zanimljiva, procesna drama mora imati jasnu strukturnu osnovu koja će omogućiti da dramski svijet postane stvaran i da se u njemu nešto važno dogodi. Stvaranje tog svijeta smisleni je proces i provodi se kroz niz aktivnosti. Etape u procesu su povezane i nadograđuju se. Voditelj, sa sudionicima, sudjeluje u izgradnji dramskog svijeta, a najlakši način sudjelovanja je preuzimanjem uloge (van de Water; McAvoy; Hunt, 2015). Voditelj, u ulozi, utječe na uvjerljivost zamišljene situacije i ravnopravno je uključen u grupu. Kada je u ulozi, zanemaruje tipičan oblik komunikacije predškolskih i školskih ustanova. Prestaje biti onaj koji zna više i postaje ravnopravan sa sudionicima, a komunikacija u grupi postaje dinamična i slobodna (Gruić, 2002).

Odnosi koji se stvaraju između voditelja i grupe ovise o ulozi voditelja prema ulozi koju igraju sudionici. Prema Gruić (2002), dva su moguća kriterija razlikovanja tipova uloga voditelja: uklopljenost u grupu i status u odnosu na grupu. Prema kriteriju uklopljenosti, voditelj može biti dio grupe s kojom surađuje i utječe na njihovo razmišljanje ili može biti izdvojen iz grupne uloge. Tada se grupa snalazi sama bez voditeljeva utjecaja na njeno mišljenje i odgovore (Gruić, 2002). Ovim elementima dodaje se i element namjere koji se odnosi na to želi li voditelj isto ili suprotno kao i grupa te iskazuje li to otvoreno ili ne. (Gruić, 2002). Na temelju tih elemenata, sastavljena je lista uloga koje voditelj može preuzeti u dramskoj priči: vođa, autoritarni vođa, protivnik, pripadnik grupe, pridošlica, glasnik i bespomoćan (Gruić, 2002).

4.2. Planiranje procesne drame

„Procesna drama najčešće nastaje bez pisanoga predloška, odnosno scenarija, a epizodna struktura omogućuje postupno gradiranje i artikuliranje kompleksnoga dramskog svijeta“ (Rimac Juranović, 2018, str. 92). Voditelj je taj koji planira izgled procesne drame i odabire tehnike koje su u skladu s interesima i mogućnostima sudionika. Prije osmišljavanja, treba odrediti ključne točke oko kojih stvara priču i znati kakav dramski svijet želi izgraditi procesnom dramom, koja sredstava i postupke će koristiti u svrhu izgrađivanja zamišljenog svijeta, na koji način će sudionici sudjelovati te što kod njih želi potaknuti (Gruić, 2002). Odgovori na navedena pitanja olakšavaju daljnje planiranje kojem valja pristupiti slobodna uma

Voditelj osmišljava okvirni plan procesne drame vodeći se jasno definiranim elementima planiranja. Prema Ivi Gruić (2002), prva četiri elementa odnose se na radnju i kontekst događanja, a to su: mjesto i vrijeme radnje, uloga ili uloge sudionika, uloga ili uloge voditelja i motiv koji pokreće radnju. Mjesto i vrijeme radnje moraju biti specifični jer određuju opći kontekst događanja radnje, a uloge sudionika i voditelja vezane su uz radnju i kontekst koji često rezultiraju stereotipnim ulogama koje se mogu izbjeći proširivanjem znanja o određenom mjestu i vremenu odvijanja radnje (Gruić, 2002). Motiv koji pokreće radnju omogućuje jasno odvijanje rada i uvodi napetost kao važno obilježje drame te mora zainteresirati sudionike, poticati maštu i opravdati karakteristični element procesne drame - napetost (Gruić, 2002). Elementi koji ostaju izvan priče i određuju voditeljev cilj i strukturu procesne drame su: cilj (ono što voditelj želi da sudionici dožive i spoznaju) i tijek procesa koji je ključan u ostvarenju cilja (Gruić, 2002).

Okvirni plan temelj je za osmišljavanje razrađenog plana koji sadrži načine organiziranja rada provođenja epizoda procesne drame, a sastoji se od dramskih i reflektivnih dijelova. On daje definiran pregled događaja i ujedeno omogućuje njihov razvoj u više smjerova, a to ovisi o odlukama sudionika. U razrađenom planu, određene su formacije sudionika i dramske tehnike koje se koriste u pojedinim epizodama. Primjeri razrađenog plana procesne drame nalaze se u tablicama 5 i 7.

Reflektivni dijelovi u strukturiranju procesne drame omogućuju raspravu koja učenicima daje prostora za promišljanje o proživljenom te iznošenje stavova i mišljenja jer osim što sudjeluju, oni na misaonoj razini analiziraju situacije (Gruić, 2002). Refleksija se najčešće provodi na kraju i služi kao vrednovanje provedenog, no može se uklopiti unutar procesne drame. U njoj sudjeluju svi sudionici što rezultira sagledavanjem različitih stajališta i cjelovitom ocjenom slikom postignutih ishoda. „Kvalitetna refleksija dramski rad na satu pretvara iz iznimno zabavne aktivnosti u metodički vrijedno iskustvo“ (Rimac Juranović, 2018, str. 103). Refleksija se može provoditi u obliku rasprave ili usmenog izlaganja, a u njezinoj provedbi mogu poslužiti prigodne dramske tehnike (npr. stranica dnevnika, unutarnji monolog, smrznute slike, itd.) koje će omogućiti svakom sudioniku da iznese svoje mišljenje.

5. PROCESNA DRAMA KAO METODIČKI PRISTUP U KORELACIJSKO-INTEGRACIJSKOM SUSTAVU

Provođenjem procesne drame u korelacijsko-integracijskom metodičkom sustavu ne gube se osnovna obilježja procesne drame nego se otvara niz novih mogućnosti, od proučavanja i analiziranja do istraživanja zamišljenog svijeta u kojem se povezuju različita i slična nastavna područja.

Smještanjem procesne drame u korelacijsko-integracijski sustav ostvaruje se korelacija između više nastavnih predmeta i međupredmetnih tema. Provedbom procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu gubi se klasična struktura nastavnih sati i dolazi do predmetno-satnog odstupanja jer se sadržaji preklapaju i nadovezuju. Slični sadržaji nastavnih predmeta integrirani su u cjelinu i pomažu učenicima u uspješnijem istraživanju teme u epizodnoj građi procesne drame. U jednoj etapi, korelirano je više nastavnih predmeta kroz različite dramske tehnike i ulaze i izlaze iz dramskog svijeta. Takav način rada rezultirao je integriranim danom u obliku procesne drame za koji je predviđeno mnogo odgojno-obrazovnih ishoda.

5.1. Primjeri procesne drame u nastavi hrvatskog u korelacijsko-integracijskom sustavu

5.1.1. Procesna drama Dan sv. Valentina/Valentinovo

U procesnoj drami Dan sv. Valentina/Valentinovo korelirali su sadržaji sljedećih nastavnih predmeta: Hrvatski jezik (domene Hrvatski jezik i komunikacija, Književnost i stvaralaštvo i Kultura i mediji), Glazbena kultura, Likovna kultura, Priroda i društvo, Tjelesna i zdravstvena kultura te međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj i Učiti kako učiti. Integracija je ostvarena oko prigodne teme ljubavi te je osmišljena za provođenje u sklopu integriranog dana svetog Valentina u veljači. Učenici su, tijekom procesne drame koja je trajala 5 i pol nastavnih sati, savladavali sadržaje odgojno-obrazovnih ishoda popisanih u tablici 4. Korišteni oblici rada su: frontalni rad, grupni rad i individualni rad, a korištene metode: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda crtanja, metoda pisanja i metoda čitanja. Dramske tehnike korištene u strukturiranju procesne drame su: Vođena fantazija, Istovremeni rad malih grupa u ulozi, Osobina, ime, pokret, Vrući stolac, Sastanak, Dogovaranje prostora, Pismo, Pripremljena improvizacija, Pisanje, Smrznute slike, Pisanje, Pripovijedanje, Ritual, Slikanje, Kipovi, TV-reportaža te Voditelj u ulozi. Cilj procesne drame bio je pronaći odgovor na pitanje

Što je ljubav i gdje je možemo pronaći? Radnja se odvijala u zamišljenom svijetu uz minimalan broj prekida radnje koji su služili za komentiranje i analiziranje zadataka i dramskih situacija. Voditeljica/studentica je većinu vremena bila u ulozi što su učenici pozitivno prihvatili i smatrali smiješnim. Za svaku ulogu, korišteni su specifični rekviziti i odjevni predmeti koji su poslužili za razlikovanje ulazaka i izlazaka iz uloge. Učenici su tijekom nastavnih situacija dobivali materijale koje je izradila voditeljica/studentica. Popis korištenih materijala nalazi se u prilogima. U tablici broj 5 prikazane su nastavne etape i situacije procesne drame, a fotografije 1, 2, 3 i 4. fotografirane su prilikom izvedbe procesne drame.

Tablica 4. Popis odgojno-obrazovnih ishoda po nastavnim predmetima koji se ostvaruju tijekom procesne drame na temu Dan sv. Valentina/Valentinova (Preuzeto s mrežnih stranica MZO)

Odgojno-obrazovni ishodi koji se ostvaruju tijekom integriranog dana					
Dan sv. Valentina/Valentinovo					
GK	HJ	LK	Međupredmetne teme	PID	TZK
OŠ GK B.3.1. Učenim sudjeluje u zajedničkoj izvedbi glazbe. OŠ GK B.3.2. Učenik pjeva/izvodi pjesme i brojalice.	OŠ HJ A.3.1. Učenik razgovara i govori tekstove jednostavne strukture. OŠ HJ A.3.5. Učenik oblikuje tekst služeći se imenicama, glagolima i pridjevima, uvažavajući gramatička i pravopisna pravila.	OŠ LK A.3.1. Učenik likovnim i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje. OŠ LK B.3.1. Učenik povezuje likovno i vizualno umjetničko djelo s osobnim doživljajem, likovnim jezikom i	osr A.2.2. Upravlja emocijama i ponašanjem. osr A.2.4. Razvija radne navike. osr B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije. osr B.2.4. Suradnički uči i radi u timu. uku A.2.3.3. Kreativno mišljenje. Učenik se koristi kreativnošću za oblikovanje svojih ideja i pristupa	PID OŠ B.3.1. Učenik raspravlja o važnosti odgovornog a odnosa prema sebi, drugima i prirodi. PID OŠ B.3.2. Učenik zaključuje o promjenama i odnosima u prirodi te međusobnoj ovisnosti	OŠ TZK A.3.3. Izvodi ritmičke i plesne strukture. OŠ TZK D.3.2. Izvodi raznovrsne vježbe u svrhu poboljšanja sustava za kretanje. OŠ TZK A.3.1.

<p>OŠ GK B.3.3. Učenik izvodi glazbene igre uz pjevanje, slušanje glazbe i pokret uz glazbu. OŠ GK B.3.4. Učenik stvara/improvizira melodije i ritamske cjeline te svira uz pjesme/brojalice koje izvodi.</p>	<p>OŠ HJ A.3.2. Učenik sluša tekst i prepričava sadržaj poslušanoga teksta. OŠ HJ B.3.1. Učenik povezuje sadržaj I temu književnoga teksta s vlastitim iskustvom. OŠ HJ B.3.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta. OŠ HJ C.3.1. Učenik pronalazi podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi učenika.</p>	<p>tematskim sadržajem djela. OŠ LK C.3.2. Učenik povezuje umjetničko djelo s iskustvima iz svakodnevnog života te društvenim kontekstom.</p>	<p>rješavanju problema. uku A.2.4.4. Kritičko mišljenje. Učenik razlikuje činjenice od mišljenja i sposoban je usporediti različite ideje. uku B.2.3.3. Prilagodba učenja. Uz podršku učitelja, ali i samostalno, prema potrebi učenik mijenja plan ili pristup učenju. uku C.2.4.4. Emocije. Učenik se koristi ugodnim emocijama i raspoloženjima tako da potiču učenje i kontrolira neugodne emocije i raspoloženja tako da ga ne ometaju u učenju. uku D.2.2.2. Suradnja s drugima. Učenik ostvaruje dobru komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć.</p>	<p>živih bića i prostora na primjerima iz svoga okoliša.</p>	<p>Usavršava prirodne načine gibanja.</p>
---	---	---	---	--	---

Tablica 5. Struktura procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu povodom dana svetog Valentina/Valentinovo

Nastavna etapa Nastavna situacija	SADRŽAJ NASTAVNE SITUACIJE/ETAPE
<p><u>1. Dogovor o temi i postavljanje cilja:</u></p> <p>➤ Zamišljanje (vođena fantazija)</p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<p>Studentica dijeli učenike u 5 skupina. Svaki učenik dobiva karticu na koju treba napisati odgovor na pitanje: <i>Što je ljubav?</i></p> <p>Učenici žmire i opuštaju se, zamišljaju što im studentica govori. <i>Duboko dišite i zatvorite oči. Opustite se. Zamislite da ste u selu u kojem su kuće crvene boje. I drveće je crvene boje, a lišće ima oblik srca. Umjesto plodova, na drveću dozrijevaju lizalice. U potoku nema vode, nego teče slatka, vruća čokolada. U tom selu umjesto zvuka prometa, odzvanjaju ljubavne pjesme. Nema asfalta. Ceste su napravljene od gumenih bombona, a prometni znakovi od smjese za čokoladu. Sunce slatkišima ne može ništa jer su zaštićeni osjećajem koji se zove ljubav. Tamo ima mnogo ljubavi. Selo se zove Ljuboboj. A mi, mi smo Ljubobojci, stanovnici tog sela.</i></p> <p>Svaka skupina dobiva zadatak.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina smišlja priču kako je nastalo ime sela Ljuboboj. ● Druga skupina opisuje po čemu se stanovnici Ljuboboja razlikuju od običnih ljudi. ● Treća skupina crta kako izgledaju dječaci i djevojčice u Ljuboboju. ● Četvrta skupina opisuje izgled škole u Ljuboboju.

<p>➤ Osobina, ime, pokret</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Peta skupina smišlja imena nastavnih predmeta koji se uče u školi u Ljuboboju. <p>Skupine prezentiraju što su napravile.</p> <p><i>Otkrit ću vam jednu zanimljivost. Ljubobojski nemaju imena kao ljudi. Njihovo ime sastoji se od riječi koja ih opisuje i imenice koja im se sviđa. Zna li kako se zove riječ koju dodajemo imenici opisali su? Zna li jesu li imena opće ili vlastite imenice? Kako pišemo vlastite imenice?</i></p> <p><i>Dragi moji učenici. Dobili ste priliku postati stanovnici Ljuboboja na 1 dan. Da biste to postali, molim vas, okrenete karticu na koju ste odgovorili na pitanje „Što je ljubav?“ i napišete svoje ljubobojsko ime na način da koristite pridjev koji počinje istim slovom kao vaše ime i imenicu koja počinje istim slovom kao vaše prezime. Kako ćemo napisati obje riječi, velikim ili malim početnim slovom? Ja ću također napisati svoje ime, Luckasta Banana.</i></p> <p>Učenici zapisuju svoja ljubobojska imena i pričvršćuju ih na majicu.</p> <p>U formaciji kruga se predstavljaju s novim imenom kao stanovnici Ljuboboja i uz ime dodaju i pokret.</p> <p><i>Možete li svoj pokret izreći kao glagol? Što su glagoli?</i></p> <p>Studentica započinje, a učenici u krug nastavljaju.</p>
<p><u>2. Izbor i određenje problema</u></p> <p>➤ Vrući stolac</p>	<p>Studentica pripovijeda.</p> <p><i>Kao i svako malo, složno selo i mi imamo svog vladara. Zove se Zaljubljeni Valentin. U njegovom srcu nalazi se jako puno ljubavi, a najviše za nas Ljubobojske. On je zaslužan za čuvanje i dijeljenje ljubavi. Vrlo je zaposlen jer ljubavi ima po cijelome svijetu, a ne samo u Ljuboboju. Zadnja dva dana Zaljubljeni Valentin čudno se osjeća i ne želi ni sa kim razgovarati. Pred vas će sada doći zaljubljeni Valentin i spreman je odgovoriti na vaša pitanja.</i></p> <p>Učiteljica stavlja stolac na mjesto u učionici da ju svi učenici mogu vidjeti. Govori učenicima da je ovo posebna stolica te da ponovo zaklope oči. Na glavu stavlja krunu, a u ruci drži crveno srce</p>

<p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<p>prepolovljeno na dva dijela. Preuzima ulogu Zaljubljenog Valentina i sjeda na stolicu. Započinje razgovor s učenicima koji postavljaju pitanja. Nakon ispitivanja, studentica okreće leđa učenicima i skida krunu.</p> <p><i>Djeco, jeste li saznali što se dogodio Zaljubljenom Valentinu?</i></p> <p>Učenici u skupinama sažimaju što su saznali od Zaljubljenog Valentina.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina piše pridjeve koji opisuju kako se osjeća Zaljubljeni Valentin. ● Druga skupina nabraja zašto se Zaljubljeni Valentin tako osjeća. ● Treća skupina izlaže čega se Zaljubljeni Valentin ne može sjetiti. ● Četvrta skupina određuje važnost drveta ljubavi. ● Peta skupina obrazlaže zašto je važno pomoći Zaljubljenom Valentinu. <p>Skupina po skupina dolazi pred ploču i izlaže svoje zaključke. Studentica glavni problem zapisuje na ploču: <i>Što je ljubav i gdje je možemo pronaći?</i></p>
<p><u>3. Podjela pojedinačnih zadataka učenicima</u></p> <p>➤ Vođena fantazija</p>	<p>Studentica ponovo govori učenicima da zaklope oči i opuste se.</p> <p><i>Ljuboboj pati. Čokolada u potoku gorkog je okusa, a grane su otpustile srca koja su na njima rasla. Ni pjesma se više ne čuje, a sunce je počelo topiti slatkiše. Ljubav koja je sve držala zajedno, polako odlazi. Zaljubljeni Valentin povukao se u svoj dvor i ne izlazi. Zatvoren je i sam. Ne želi društvo ni prijatelje. Posao je ljutit. Isto se ponašaju i odrasli Ljubobojci. Ljubav ostaje još samo u malim Ljubobojcima. Oni ne slute što se događa. Ne razumiju ozbiljnost situacije. Vrijeme i dalje provode smijući se i igrajući po cijelome selu. Bio je običan dan. Nedugo nakon što je Zaljubljeni Valentin poludio. Mladi Ljubobojci igrali su se u parku kad</i></p>

<p><u>Voditelj u ulozi</u></p>	<p><i>odjednom, iz daljine se pojavljuje osoba koju nikad nisu vidjeli u selu. Osoba im se približava. U ruci nosi neobičnu vreću.</i></p> <p>Studentica preuzima ulogu Srećobojke i predstavlja se malim Ljubobojcima. Govori da je došla iz susjednog sela Srećoboj, a poslali su ju njezini vladari Srećko i Srećica. Prema učenicima okreću stranu vreće na kojoj je zalijepljeno pismo. Obećala je vladarima da će ga pročitati.</p> <p><i>Dragi Ljubobojci!</i></p> <p><i>Primate puno ljubavi koju vam šaljemo mi, vaši susjedi. Shvatili smo da vam je potrebno malo sreće u ovoj teškoj situaciji pa smo ju odlučili poslati. U vreći se nalazi 5 manjih vrećica koje će vam pomoći u rješavanju problema koji vas je snašao. Vi ste Ljubobojci i morate se boriti za ljubav. Ako je jednom niknula, niknuti će i opet. Samo je treba posaditi. Neka vam to bude na pameti dok rješavate problem. Poslali smo vam i najveću srećonošu u Srećoboju pa neka vam i ona pomogne.</i></p> <p><i>Sretno i zalijevajte ljubav,</i></p> <p><i>vaši Srećobojci</i></p>
<p>➤ Istovremeni rad manjih grupa u ulozi</p>	<p>Srećonoša odmah kreće s radom. Svaka skupina dobiva jednu vreću.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Na prvoj vreći piše: Ljubav prema sebi. ● Na drugoj vreći piše: Ljubav prema obitelji. ● Na trećoj vreći piše: Ljubav prema prirodi. ● Na četvrtoj vreći piše: Ljubav prema prijateljima. ● Na petoj vreći piše: Ljubav prema zavičaju.
<p>➤ Sastanak</p>	<p>Srećonoša saziva sastanak na kojem se nalaze ona i mladi Ljubobojci. Razgovaraju o natpisima koji pišu na njihovim vrećicama te kako su povezane s trenutnim stanjem Zaljubljenog Valentina. Svakoj skupini dodijelit će se jedna vrećica. Potrebno je otići u dvor Zaljubljenog Valentina jer je to mjesto u kojem je</p>

	<p>rođena ljubav. Tamo će naći najviše dokaza i podataka koje trebaju da pomognu Zaljubljenom Valentinu da shvati što je ljubav i gdje je može naći. Cilj je pronaći što više podataka o ljubavi. Zaljubljeni Valentin zbunjeno luta po Ljuboboju pa je sada prilika za posjet dvoru.</p>
<p><u>4. Provođenje aktivnosti prikupljanje izvora, materijala, pribora</u></p> <p>➤ Dogovaranje prostora</p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<p><i>U dvor ne možemo ući tek tako. Dvorska vrata otvaraju samo na pjevanje točno određene pjesme. Moramo zajedno otpjevati pjesmu Ah, što volim kako bi nam se vrata otvorila jer je to Valentinova najdraža pjesma.</i></p> <p>Služe se dvor Zaljubljenog Valentina koji se sastoji od nekoliko radnih jedinica koje preuzimaju ulogu određenih dijelova dvora. Na svakom radnom mjestu nalazi se na koji natpis koji određuje o kojem dijelu dvora se radi. Vrećice određuju koja će skupina ući u koju prostoriju.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ljubav prema sebi. – soba Zaljubljenog Valentina ● Ljubav prema obitelji. – dnevna soba ● Ljubav prema prirodi. – dvorište ● Ljubav prema prijateljima. – park ● Ljubav prema zavičaju. – hodnik <p>Srećonoša govori skupinama da otvore svoje vrećice i izvade sve što se u njima nalazi. U svakoj vreći nalazi se: plava, žuta i crvena kuverta. Objašnjava da će im kuverte biti potrebne u istraživanju. Skupine uzimaju plavu kuvertu. U plavim kuvertama nalaze se riječi koje se odnose na temu koja piše na njihovom vrećicama te riječi koji se ne odnose na taj pojam.</p> <p>Zadatak skupina je odvojiti riječi koje odnose na pojam, od onih riječi koje se ne odnose.</p> <p>RIJEČI U PLAVNOJ KUVERTI:</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Ljubav prema sebi. – prihvatiti, poštovati, vječna, iskrena, upornost, jesti, osjećaji, ružno, kritika, lijenčina, rasti, najveća

<p><u>Pismo</u></p> <p><u>Pripremljena improvizacija</u></p> <p><u>Pisanje</u></p> <p><u>Smrznute slike</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Ljubav prema obitelji. – zagrljaj, dom, sigurnost, poštovanje, toplina, lagati, roditelji, doručak, svađati, složna, šašava, tuga ● Ljubav prema prirodi. – lijepo, čuvati, okoliš, životinje, drvo, sunčan, zalijevati, vrt, smeće, dim, onečistiti, voda ● Ljubav prema prijateljima. – iskren, pomoći, igra, veseliti se, ogovaranje, udarati, podrška, društvo, razred, povjerenje, rođendani, zanemariti ● Ljubav prema zavičaju. – ponosan, rat, neobično, jezik, naselje, divan, uspomena, sramiti se, diviti se, zaboraviti, neugodno, staza <p>Studentica za to vrijeme na ploču crta tablicu od 3 stupca (imenice, glagoli, pridjevi).</p> <p>Nakon što učenici odvoje riječi, svaka skupina dolazi pred ploču i predstavlja se. Govore u kojoj prostoriji se nalaze, a zatim čitaju riječi koje su odabrali te im određuju vrstu. Studentica te riječi zapisuje na ploču. Riječi koje nisu odabrali ostavljaju kod učiteljice. Na kraju svih izlaganja studentica baca „loše“ riječi jer njima nije mjesto u dvoru Zaljubljenog Valentina.</p> <p>Svaka skupina koristi riječi koje su izdvojili za provedbu novih zadataka.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Skupina „Ljubav prema sebi“ piše kratko pismo Zaljubljenom Valentinu u kojem pišu kako ponovo zavoljeti sebe, a trebaju upotrijebiti najmanje 4 riječi koje su izdvojili kako bi opet zavolio sam sebe. ● Skupina „Ljubav prema obitelji“ treba odglumiti situacije u obitelji u kojima možemo prepoznati najmanje 3 riječi koje su izdvojili. ● Skupina „Ljubav prema prirodi“ napisati plan brige o vrtu Zaljubljenog Valentina koristeći se riječima koje su izdvojili.
---	---

<p><u>Pisanje</u></p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Skupina „Ljubav prema prijateljima“ treba smrznutim slikama 2 riječi koje su izdvojili. Smrznule slike oživljavaju se unutarnjim monologom. ● Skupina „Ljubav prema zavičajju“ treba napisati jednu strofu pjesme Ljuboboju koristeći se nekim riječima koje su izdvojili. <p>Skupine izlažu svoje zadatke pred ostalim skupinama. Učenici odabrane riječi stavljaju u plavu kuvertu te ponovo u vrećicu.</p> <p>Srećonoša govori skupinama da uzmu žutu kuvertu i otvore ju. U žutim kuvertama nalaze se rečenice koje se odnose na njihovo područje ljubavi.</p> <p>Ljubav prema sebi. (Povezati s trenutnim stanjem Zaljubljenog Valentina.)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Prvo treba zavoljeti sebe da bi zavolio bilo što drugo.</i> ➤ <i>Briga o sebi je način na koji vraćate svoju moć.</i> <p>Ljubav prema obitelji. (Povezati ih sa svađom roditelja i Zaljubljenog Valentina).</p> <ul style="list-style-type: none"> ● <i>U obitelji u kojoj ima ljubavi, sve se može oprostiti.</i> ● <i>Ništa nije bolje od odlaska kući obitelji, opuštanja i jedenja dobre hrane.</i> <p>Ljubav prema prirodi. (Povezati s nebrigom o drvetu ljubavi.)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Priroda pamti, a onda isto vraća.</i> ➤ <i>U svakoj stvari u prirodi ima nešto veličanstveno.</i> <p>Ljubav prema prijateljima. (Povezati sa Valentinovim zanemarivanjem prijatelja.)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Pravi prijatelji su uvijek tu. Čak i kad nisu.</i> ➤ <i>Nevolja testira iskrenost prijateljstva.</i> <p>Ljubav prema zavičajju. (Povezati s posljedicama koje će snositi Ljuboboj, ako se Valentin ne oporavi.)</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ <i>Zavičaj nije samo mjesto. Zavičaj su i ljudi.</i>
--	--

<p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p> <p>➤ Sastanak</p>	<p>➤ <i>Ljubav prema zavičaju počinje našim rođenjem.</i></p> <p>Svaka skupina izlaže svoje zaključke.</p> <p>Učenici otvaraju posljednju crvenu kuvertu. U kuvertama se nalaze prazne kartice na koje učenici trebaju napisati na kojim mjestima mogu pronaći ljubav prema sebi/ obitelji/ prirodi/ prijateljima/ zavičaju.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina treba napisati situacije u kojima prepoznaju ljubav prema sebi. ● Druga skupina treba pantomimom prikazati gdje se nalazi ljubav prema obitelji. ● Treća skupina treba nacrtati mjesta na kojima može pronaći ljubav prema prirodi. ● Četvrta skupina treba pantomimom prikazati gdje se nalazi ljubav prema prijateljima. ● Peta skupina treba nacrtati mjesta na kojima može pronaći ljubav prema zavičaju. <p>Srećonoša na ploču stavlja papir na koji se zapisuju mjesta gdje se može pronaći ljubav.</p> <p>Srećonoša saziva sastanak na kojem se raspravlja o mjestima koja su učenici zapisali na papir. Analizom dolaze do spoznaje da se neke riječi ponavljaju te da različite ljubavi možemo pronaći na istim mjestima jer ljubavi ima svuda oko nas. Sada Zaljubljeni Valentin zna gdje pronaći ljubav. Srećonoša pozdravlja Ljubobojske i odlazi jer im je pomogla da skupe puno podataka o ljubavi koji će im pomoći da spase svijet ljubavi. Najavljuje da će im sada pomoći netko drugi. Mnogo mudriji i stariji od nje.</p>
<p><u>5. Rješenje problema</u> <u>Voditelj u ulozi</u></p>	<p>Studentica preuzima ulogu ljubobojskog mudraca te stavlja naočale, šešir i štaku i sjeda na vruću stolicu. Govori učenicima da je spremna za ispitivanje.</p>

<p>➤ Pripovijedanje</p>	<p>(On je stariji od Zaljubljenog Valentina i svih Ljubobojaca zajedno. Razlog dugog života je velika količina ljubavi koju mu nitko ne može uzeti jer ju je sakrio duboko u srce.)</p> <p>Mudrac savjetuje Ljubobojcima da sve podatke koje su skupili o ljubavi trebaju staviti na mjesto gdje se nalazi uvenulo drvo ljubavi. Za sadnju im nije potreba zemlja. Umjesto zemlje, na to mjesto trebaju staviti vrećice s podacima koje su skupili te zatim na isto mjesto šapnuti što najviše vole. To je recept za sađenje drveta ljubavi.</p>
<p>➤ Ritual</p>	<p>Studentica je i dalje u ulozi mudraca. Otkriva da drvo neće niknuti tek tako jer ljubav nije obično sjeme koje treba vodu i sunce. Drvo je posebno i zato trebaju izvesti ritual kojim će ga potaknuti da raste. Voditelj objašnjava skupinama što je njihov zadatak.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina treba napisati govor koji će izgovarati tijekom rituala. ● Druga skupina smišlja zvukove koje će proizvoditi za vrijeme trajanja rituala. ● Treća skupina treba osmisliti pokrete tijela koje će izvoditi za vrijeme rituala. ● Četvrta skupina treba pomoću svojih tijela modelirati kip i nazvati ga „Ljubav“. ● Peta skupina crta zastavu ljubavi. <p>Voditelj u ulozi mudraca najavljuje početak rituala. Ponavlja se nekoliko puta sve glasnije i glasnije. Iz tegle je niknulo je mlado drvo s golim granama i mudrac ritual proglašava uspješnim. Mudrac pita učenike je li im nešto neobično na drvetu jer njemu je. Dolaze do zaključka da drvetu fali lišće, tj. srca.</p>

<p>➤ Slikanje</p> <p>➤ Kipovi</p>	<p><i>Srca na drvetu ljubavi ne rastu kao na običnom drvetu. Njih stvaraju ljudi koji su iskusili barem jednu vrstu ljubavi. U ovome slučaju, to su mali Ljubobojci. Ljubobojci, hoćete li pomoći da drvo ljubavi dobije ono što mu je potrebno?</i></p> <p>Učenici izrađuju licitarsko srce primjenjujući pravila ravnoteže. Studentica i učenici na kratko izlaze iz uloga kako bi se objasnili likovni pojmovi. Koriste se likovnim materijalima: kolažem, temperama, folijom, škarama i ljepilom. Gotova licitarska srca stavljaju na grane drveta ljubavi.</p> <p>Kako bi proslavili sve što su napravili da spase ljubav, Ljubobojci žele proslaviti.</p> <p>Studentica pušta pjesmu Šaputanje prvi put. Učenici se kreću i plešu po učionici. Kada pjesma stane učenici se moraju ukipiti, a studentica bira najljepši kip. Kada se pjesma pušta drugi put, učenici uz plesanje i pjevaju.</p>
<p>6. Prezentiranje rezultata</p> <p>➤ Tv reportaža</p>	<p>Pjesma koja neko vrijeme nije bila u Ljuboboju, pridobila je pažnju novinara. Oni žele napraviti reportažu o proteklim događajima.</p> <p>Učenici se dijele u 5 skupina. Svaka skupina koristi sadržaje iz svoje vrećice za osmišljavanje reportaže. Studentica, koja je u ulozi emisije voditeljice, objašnjava kako reportaža treba izgledati.</p> <p>Studentica predstavlja skupinu koja izvodi reportažu.</p>
<p><u>7. Vrednovanje postignuća</u></p> <p>➤ Vruća stolica</p> <p><u>Voditelj u ulozi</u></p> <p>➤ Anketa</p>	<p><i>Djeco što je ovo? Jeste li zapamtili čemu služi ovaj stolac?</i></p> <p>Studentica još jednom preuzima ulogu Zaljubljenog Valentina, no ovaj put njegovo srce nije slomljeno. Sjeda na istu stolicu kao na prvom ispitivanju i čeka da učenici postave pitanja. Kroz razgovor daje do znanja da je Zaljubljeni Valentin sretan jer su mu pomogli da opet zna što je ljubav i gdje je sve može pomoći, a drvo ljubavi nikad nije sadržavalo toliko ljubavi.</p> <p>Studentica dijeli učenicima anketu kako bi dobila povratnu informaciju o provedbi nastave.</p>

Fotografija 1. Dramska tehnika „Osobina, ime, pokret“

Fotografija 2. Dramska tehnika „Smrznute slike“

Fotografija 3. Čitanje pisma Zaljubljenom Valentinu

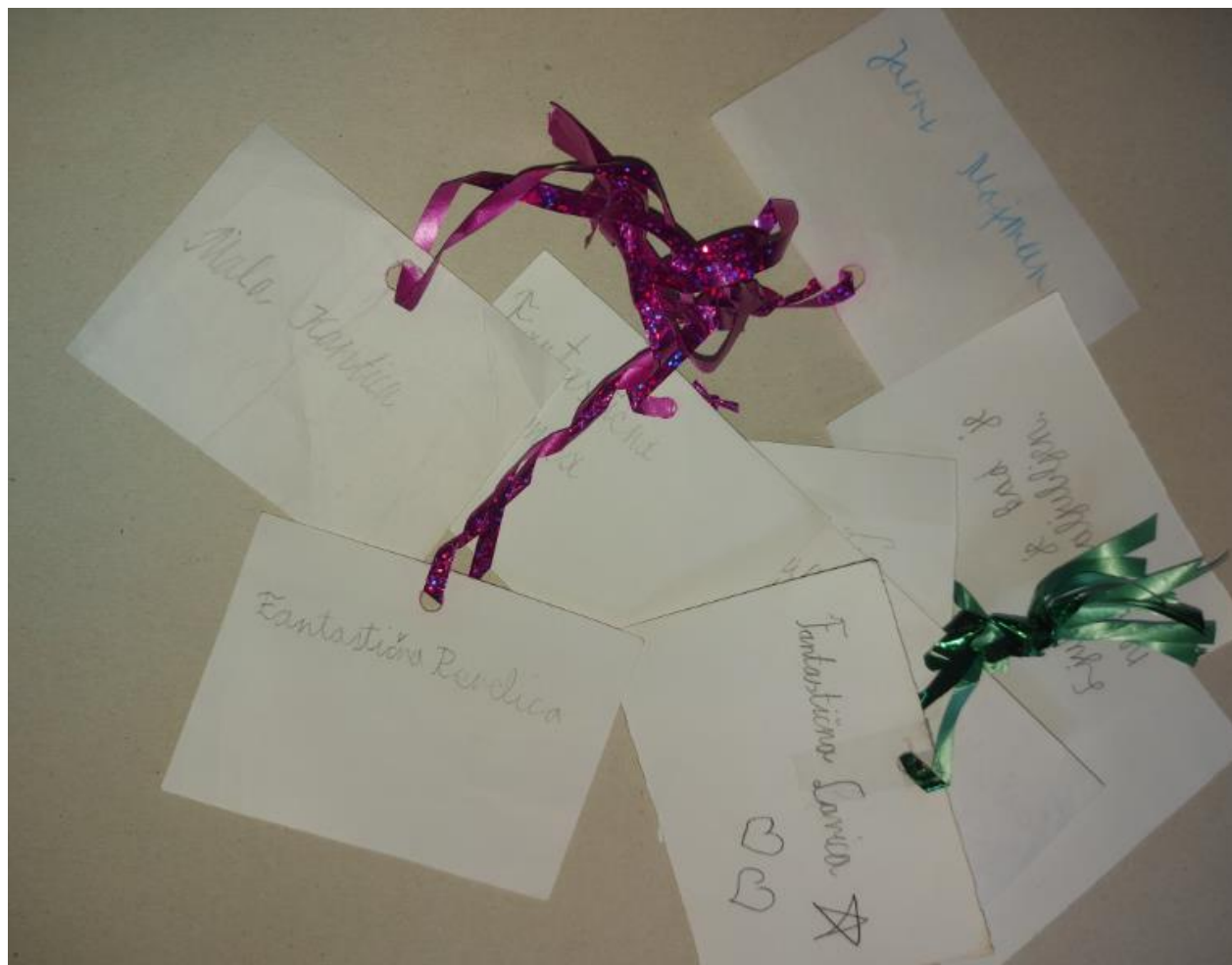

Fotografija 4. Dramska tehnika „Kipovi“

Fotografija 5. Primjer „ljubobojskih“ imena

5.1.2. Procesna drama Zaštita i onečišćenje okoliša

U procesnoj drami Zaštita i onečišćenje okoliša korelirali su sadržaji nastavnih predmeta: Hrvatski jezik (domene Hrvatski jezik i komunikacija, Književnost i stvaralaštvo i Kultura i mediji), Matematika, Priroda i društvo, Glazbena kultura, Likovna kultura te međupredmetnih tema: Učiti kako učiti, Održivi razvoj, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo i Zdravlje. Poticaj za integraciju bilo je Dan planeta Zemlje koji se obilježava 22. travnja svake godine. Procesna drama trajala je 5 nastavnih sati, a glavni cilj bio je otkriti Kako smanjiti onečišćenje na Zemlji? Ishodi koji se odnose na sadržaje uklopljene u procesnu dramu popisani su u tablici 6. Korišteni oblici rada su: frontalni rad, grupni rad i individualni rad, a korištene metode: metoda usmenog izlaganja, metoda razgovora, metoda demonstracije, metoda crtanja, metoda pisanja i metoda čitanja. Dramske tehnike korištene u strukturiranju procesne drame su: Istovremeni rad malih grupa u ulozi, Crtanje, Jedan dan u životu, Dogovaranje prostora, Pantomima, Riječ s pokretom, Pričanje jednom rečenicom, Pismo, Zvučne slike, Sastanak, Minutu, molim, Što si radio/radila danas?, Figura na zidu, Vrući stolac, Radio emisija, Zajedničko pričanje i Voditelj u ulozi. Učenici su odigrali ulogu znanstvenika čiji zadatak je bio istražiti određene države svijeta i kako se one bore sa zagađenjem. Voditeljica/studentica vodila je učenike kroz njihovo zamišljeno putovanje i preuzimala različite uloge koje je upotpunila odjevnim transformacijama. Učenici su tijekom nastavnih situacija dobivali konkretne materijale koje je izradila voditeljica/studentica, a popisani su u priložima. U tablici broj 7 prikazane su nastavne etape i situacije procesne drame, a fotografije 4, 5, 6 i 7. prikazuju učenike u dramskim situacijama.

Tablica 6. Popis odgojno-obrazovnih ishoda po nastavnim predmetima koji se tijekom procesne drame na temu zaštite i onečišćenja okoliša (Preuzeto s mrežnih stranica MZO)

Odgojno-obrazovni ishodi koji se ostvaruju tijekom integriranog dana					
<u>(Zaštita i onečišćenje okoliša)</u>					
GK	HJ	LK	Međupredmetn e teme	PID	MAT
OŠ GK B.3.1. Učenim sudjeluje	OŠ HJ A.3.1. Učenik razgovara i govori tekstove	OŠ LK A.3.1. Učenik likovnim	osr A.2.2. Upravlja emocijama i ponašanjem.	PID OŠ A.3.3. Učenik zaključuje o	MAT OŠ E.3.1. Služi se različitim

<p>u zajednič koj izvedbi glazbe.</p> <p>OŠ GK B.3.2. Učenik pjeva/izvodi pjesme i brojalice.</p> <p>OŠ GK B.3.4. Učenik stvara/improvizira melodijske i ritamske cjeline te svira uz pjesme/brojalice koje izvodi.</p>	<p>jednostavne strukture.</p> <p>OŠ HJ A.3.5. Učenik oblikuje tekst služeći se imenicama, glagolima i pridjevima, uvažavajući gramatička i pravopisna pravila.</p> <p>OŠ HJ A.3.2. Učenik sluša tekst i prepričava sadržaj poslušanoga teksta.</p> <p>OŠ HJ B.3.1. Učenik povezuje sadržaj I temu književnoga teksta s vlastitim iskustvom.</p> <p>OŠ HJ B.3.4. Učenik se stvaralački izražava prema vlastitome interesu potaknut različitim iskustvima i doživljajima književnoga teksta.</p> <p>OŠ HJ C.3.1. Učenik pronalazi</p>	<p>i vizualnim izražavanjem interpretira različite sadržaje.</p> <p>OŠ LK B.3.1. Učenik povezuje likovno i vizualno umjetničko djelos osobnim doživljajem, likovnim jezikom i tematskim sadržajima djela.</p> <p>OŠ LK C.3.2. Učenik povezuje umjetničko djelos iskustvima iz svakodnevnog</p>	<p>osr A.2.4. Razvija radne navike.</p> <p>osr B.2.2. Razvija komunikacijske kompetencije.</p> <p>osr B.2.4. Suradnički uči i radi u timu.</p> <p>odr A.2.1. Razlikuje pozitivne i negativne utjecaje čovjeka na prirodu i okoliš</p> <p>odr A.2.. Uočava da u prirodi postoji međudjelovanje i međuovisnost.</p> <p>odr A.2.3. Razmatra utjecaj korištenja različitih izvora energije na okoliš i ljude.</p> <p>odr B.2.2. Prepoznaje primjere održivoga razvoja i njihovo djelovanje na lokalnu zajednicu.</p> <p>odr B.2.3. Opisuje kako pojedinac</p>	<p>organiziranosti lokalne zajednice, uspoređuje prikaze različitih prostora.</p> <p>PID OŠ B.3.1. Učenik raspravlja o važnosti odgovornoga odnosa prema sebi, drugima i prirodi.</p> <p>PID OŠ B.3.2. Učenik zaključuje o promjenama i odnosima u prirodi te međusobnoj ovisnosti živih bića i prostora na primjerima iz svoga okoliša.</p> <p>PID OŠ B.3.4. Učenik se snalazi u prostoru, tumači plan</p>	<p>prikazima podataka.</p>
---	---	--	---	---	----------------------------

	<p>podatke koristeći se različitim izvorima primjerenima dobi učenika. OŠ HJ C.3.2. Učenik razlikuje tiskane publikacije primjerene dobi i interesima.</p>	<p>života te društvenim kontekstom.</p>	<p>djeluje na zaštitu prirodnih resursa. pod A.2.1. Primjenjuje inovativna i kreativna rješenja. pod B.2.3. Prepoznaje važnost odgovornoga poduzetništva za rast i razvoj pojedinca i zajednice. uku A.2.3.3. Kreativno mišljenje. Učenik se koristi kreativnošću za oblikovanje svojih ideja i pristupa rješavanju problema. uku A.2.4.4. Kritičko mišljenje. Učenik razlikuje činjenice od mišljenja i sposoban je usporediti različite ideje. uku D.2.2.2. Suradnja s drugima. Učenik ostvaruje dobru</p>	<p>mjesta i kartu zavičaja, izrađuje plan neposrednoga okružja i zaključuje o povezanosti prostornih obilježja zavičaja i načina života ljudi.</p> <p>PID OŠ C.3.2. Učenik raspravlja o utjecaju pravila, prava i dužnosti na pojedinca i zajednicu.</p> <p>PID OŠ A.B.C.D.3.1. Učenik uz usmjeravanje objašnjava rezultate vlastitih istraživanja prirode, prirodnih i/ili društvenih pojava i/ili</p>	
--	--	---	--	---	--

			komunikaciju s drugima, uspješno surađuje u različitim situacijama i spreman je zatražiti i ponuditi pomoć. z A.4.3. Objašnjava utjecaj pravilne osobne higijene i higijene okoline na očuvanje zdravlja.	različitih izvora informacija.	
--	--	--	---	--------------------------------	--

Tablica 7. Struktura procesne drame u nastavi hrvatskog jezika u korelacijsko-integracijskom sustavu povodom nastavnog dana zaštite i onečišćenje okoliša

Nastavna etapa Nastavna situacija	SADRŽAJ NASTAVNE SITUACIJE/ETAPE
<p><u>1. Dogovor o temi i postavljanje cilja:</u></p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozu</p> <p><u>Crtanje</u></p> <p><u>Prepoznavanja imenica i pridjeva</u></p>	<p>Učenici ne preuzimaju ulogu. Dije se u 5 skupina. Svaka skupina dobiva jednu strofu pjesme Josipe Franjić Radulović - <i>Naš planet</i>.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina dobiva prvu strofu. ● Druga skupina dobiva drugu strofu. ● Treća skupina dobiva treću strofu. ● Četvrta skupina dobiva četvrtu strofu. ● Peta skupina dobiva petu strofu. <p>Skupine dobivaju različite zadatke vezane uz strofe koje su dobili. Učenici ne znaju da su njihovi tekstovi povezani te da zajedno tvore pjesmu.</p> <ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina crta dijelove prirode koji se spominju u pjesmi. <i>Uspavani brežuljci, visoke planine, zimzelene gore, pružaju nam pogled na bistra jezera, nemirne rijeke i beskrajno more.</i> ● Druga skupina ispisuje u tablicu imenice i pridjeve koji se spominju u strofi te osjećaje koji su povezani s napisanim imenicama i pridjevima. <i>Široka polja, izorane njive, dozreli voćnjaci, stazom nas vode kroz livade cvjetne</i>

<p><u>Crtanje</u></p>	<p><i>gdje u šumi su skriveni proplanci.</i></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Treća skupina otkriva preneseno značenje u strofi i crta taj prizor. <p><i>Ovdje svuda oko nas gdje sivilo vlada, izrasla je gusta šuma od nebodera i zgrada.</i></p>
<p><u>Pantomima</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Četvrta skupina podcrtava imenice u strofi i prikazati ih pantomimom. <p><i>Planet trebaju čuvati svi koliko god mogu, kako ga ne bi gušili u smeću, dimu i smogu.</i></p>
<p><u>Jedan dan u životu</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Peta skupina glumi jedan dan u životu stanovnika koji živi u mjestu opisanom u strofi. <p><i>Grade se brda od smeća, oblaci od crnog dima i svakog dana sve manje, čistog zraka ima.</i></p> <p>Nakon što svaka skupina izloži svoje zadatke. Učenici heurističkim razgovorom otkrivaju da su njihovi tekstovi zapravo strofe pjesme <i>Naš planet</i> Josipe Franjić Radulović.</p>
<p>➤ Dogovaranje prostora</p>	<p>Studentica čita pjesmu u cijelosti te govori učenicima da obrate pozornost na dijelove pjesme koji u njima izazivaju negativne osjećaje. Učenička zapažanja koriste se za dogovaranje prostora u kojem će se nalaziti. Studentica vadi vreću u kojoj se nalaze razne vrste otpada (omoti od slatkiša, plastične, vrećice, boce, kutijice, boce s prljavom i pitkom vodom, baloni ispunjeni zrakom, zemlja u posudicama, itd...). Zajedno s učenicima stavlja ih po učionici. Učionica je prepuna otpada.</p>

<p><u>2. Izbor i određenje problema</u></p>	<p>Studentica učenicima reproducira isječak radio-emisije koju je samostalno snimila.</p> <p>Radio-emisija</p> <p><i>Dobar Vam dan! U nastavku pratite vijesti koje Vam donosi Dijana Poplava.</i></p> <p><i>Dobar dan dragi slušatelji. Već nekoliko dana svjedočimo prljavim i smrdljivim događajima koji se odvijaju diljem planeta Zemlje.</i></p> <p><i>Znanstvenici ne žele javno komentirati nastalu situaciju. Većina dijelova Zemlje našlo se u hrpi smeća i otpada, no još uvijek postoji mali broj država koje se uspješno bore sa zagađenjem.</i></p>
<p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<p>Nakon što su čule radio-emisiju, skupine preuzimaju uloge znanstvenika koji istražuju što je sa Zemljom. Svaki učenik dobiva karticu koja služi kao identifikacijska kartica znanstvenika. Studentica objašnjava koja je funkcija identifikacijske kartice. Učenici na karticu pišu svoje prezime, a ispred je oznaka dr. sc. Studentica objašnjava skraćenicu. Nakon što učenici napišu svoja prezimena, skupine dobivaju zadatke.</p>
<p><u>Crtanje</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Prva skupina smišlja ime i crta znak organizacije u kojoj su zaposleni kao znanstvenici.
<p><u>Pantomima</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Druga skupina pantomimom prikazuje tri radnje napisane na papirićima (istraživati, tražiti, zapisivati) koje se odnose na znanstvenike.
<p><u>Riječ s pokretom</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Treća skupina definira smeće i zagađenje. Uz svaki pojam trebaju osmisliti jedan pokret. Nakon što kažu pojam i izvedu pokret, govore definiciju ostalim skupinama.
<p><u>Pričanje s jednom rečenicom.</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Četvrta skupina dobiva riječi napisane na papirićima koje opisuju ostalim skupinama. Svaki učenik govori jednu rečenicu koja se odnosi na tu riječ.
<p><u>Pismo</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ● Peta skupina piše kratko pismo u kojem Zemlja moli znanstvenike za pomoć.

	<p>Učenici analizom zadataka svake skupine dolaze do glavnog problema, a to je: <i>Kako smanjiti onečišćenje na Zemlji?</i></p> <p>Isti naslov studentica zapisuje na ploču.</p>
<p><u>3. Podjela pojedinačnih zadataka učenicima</u></p> <p><u>Voditelj u ulozi</u></p> <p>➤ Zvučne slike</p> <p>➤ Sastanak</p>	<p>Studentica preuzima ulogu turističkog vodiča i predstavlja se učenicima. Uzima kartu svijeta, šiltericu i torbicu koja se stavlja oko pasa. Odlučila je pomoći znanstvenicima da proputuju svijetom i istraže kako smanjiti zagađenje na Zemlji. Morat će napustiti Hrvatsku i posjetiti određena mjesta kako bi prikupili podatke koji su im potrebni da zaključe kako smanjiti zagađenje na Zemlji. Turistički vodič na karti je označio određena mjesta brojevima.</p> <p>Skupine iz kuverte izvlače broj koji određuje u koju državu će putovati.</p> <p><u>Mjesta označena na zemljovidu:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ● Bangladeš ● Indija ● Kina ● Singapur ● Island <p>Studentica na stol stavlja 5 kutija u kojima se nalaze različiti sadržaji. Svaka kutija predstavlja jednu državu. Skupina po skupina dolazi ispred klupe i uzima kutiju na kojoj je napisano ime države i broj koji joj pripada.</p> <p>Učenici zajedno proizvode zvukove putovanja avionom i slijetanja.</p> <p>Skupine upoznaju zemlju u koju su otputovali na način da promatraju fotografiju koja prikazuje glavni grad te države.</p> <p>Skupine na zajedničkom sastanku, koji saziva turistički vodič, izlažu dojmove i što očekuju od države u koju su otputovali. Fotografije gradova prikazuju se na PPT dok skupina o njima govori.</p>

<p><u>4. Provođenje aktivnosti</u> <u>prikupljanje izvora materijala, pribora</u></p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p> <p>➤ Sastanak</p>	<p>Učenici mogu otvoriti kutije i istražiti njihov sadržaj.</p> <p>Sadržaji kutija:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ Bangladeš- fotografije zagađenih voda, pitanja i sadržaji vezani uz zagađenje voda ○ Indija- fotografije zagađenog zraka, zadaci i sadržaji vezani uz zagađenje zraka ○ Kina- fotografije zagađenog tla, zadaci i sadržaji vezani uz zagađenje tla ○ Singapur- fotografije osvijetljenog grada noću, zadaci i sadržaji vezani uz svjetlosno zagađenje ○ Island- fotografije čistog okoliša, zadaci vezani uz očuvanje prirode i zanimljivosti o Islandu <p>Skupine otkrivaju glavni problem u državama u koje su otputovali koristeći se fotografijama i njihovim opisima. Svaka skupina različitih dramskih tehnika prezentira ostalima vrstu zagađenja koja je prisutna u njihovoj državi, tj. ekološku osviještenost i činjenice o njoj.</p> <p>Turistički vodič saziva Zoom sastanak na kojem prisustvuju sve skupine. Pernice preuzimaju ulogu prijenosnih računala i mobilnih uređaja. Turistički vodič postavlja pitanja skupinama. Osim činjenica i zanimljivosti o državama, skupine dobivaju dodatna pitanja o kojima moraju promisliti i na njih odgovoriti u svojim izlaganjima.</p>
<p><u>Minutu, molim</u></p> <p><u>Što si radio/radila danas?</u></p> <p><u>Brbljaonica</u></p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Bangladeš</u> Dva člana skupine izlažu što je skupna saznala o Bangladešu. Svaki član ima točno jednu minutu za izlaganje. ○ <u>Indija</u> Članovi skupine prepričavaju što su radili u Indiji i što su o njoj saznali. ○ <u>Kina</u> Dvoje učenika govore o istoj temi. Međusobno se nadopunjavaju i iznose činjenice koje su saznali o Kini.

<p><u>Figura na zidu</u> (prilagođeno)</p> <p><u>Vrući stolac</u></p> <p>➤ Istovremeni rad malih grupa u ulozi</p>	<ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Singapur</u> Učenici zapisuju na ploču loše i dobre strane Singapura osvrnuvši se na svjetlosno zagađenje. ○ <u>Island</u> Cijela skupina sjedi na vrućim stolicama. Ostale skupine postavljaju pitanja o državi koju su posjetili. <p>Skupine prelaze na rješavanje zadataka. Prve četiri skupine kreću s rješavanjem problemskih, matematičkih i logičkih zadataka koji se odnose na njihove države. (Zadatci se nalaze u priložima).</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ <u>Bangladeš</u> ○ <u>Indija</u> ○ <u>Kina</u> ○ <u>Singapur</u> ○ <u>Island</u> Skupina izrađuje letak koji posjeduje svaki Islandanin. U letku trebaju nacrtati ljepote Islanda i pravila kojih se Islandani svakodnevno pridržavaju u svrhu očuvanja okoliša.
<p><u>5. Rješenje problema</u></p>	<p>Znanstvenici su oduševljeni rezultatima znanstvenika koji su putovali u Island. Svaka skupina izrađuje znakove koji poručuju kako se treba odnositi prema okolišu. Zajedno odlučuju očistiti svijet. Skupljaju smeće koje je prije razbacano po učionici i svrstavaju ga tamo gdje mu je mjesto. Smeće je postalo otpad.</p>
<p>6. Prezentiranje rezultata</p> <p>➤ Radio-emisija</p>	<p>Znanstvenici se vraćaju u Hrvatsku. U avionima slušaju pjesmu „Lijepa naša Hrvatska“. Sretni su što se vraćaju u svoju domovinu i vesele se podijeliti iskustva koja su stekli u drugim državama. Pozvani su u radio-emisiju kako bi dali izjavu o istraživanjima koja su proveli u drugim državama. Svaka skupina smišlja svoju izjavu koju zapisuje na papir. Skupine biraju predstavnike koji će sudjelovati u radio-emisiji. Studentica preuzima ulogu radio-voditeljice i intervjuira učenike koji su i dalje u ulozi znanstvenika.</p>

<p><u>7. Vrednovanje postignuća</u></p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Zajedničko pričanje ➤ Anketa 	<p>Učenici formiraju krug. Svatko od njih mora reći jednu rečenicu koja se odnosi na današnji dan proveden u školi. Rečenice moraju biti povezane, tako da zajedno čine sažetak onog što su danas naučili o planetu Zemlji i brizi o okolišu. Onaj tko govori nalazi se u krugu.</p> <p>Studentica dijeli učenicima anketu kako bi dobila povratnu informaciju o provedbi nastave.</p>
---	---

Fotografija 6. Dramska tehnika „Istovremeni rad malih grupa u ulozi (crtanje)“

Fotografija 7. Dramska tehnika „Dogovaranje prostora“

Fotografija 8. Istraživanje i prikupljanje podataka

Fotografija 9. Dramska tehnika „Zajedničko pričanje priče“

6. METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

6.1. Cilj i hipoteze istraživanja

Cilj provedenog istraživanja bio je istražiti mišljenje učenika o procesnoj drami i efikasnost procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu. U skladu s navedenim ciljevima istraživanja postavljene su sljedeće hipoteze:

1. učenici će pozitivno reagirati na procesnu dramu u korelacijsko-integracijskom sustavu,
2. primjenom procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu mogu se ostvariti odgojno-obrazovni ishodi,
3. učenici će biti zainteresirani za korelirane sadržaje koji se obrađuju tijekom procesne drame,
4. učenici smatraju da su se igrali i učili tijekom provedbe procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu,
5. učenici će aktivno sudjelovati i osjećati se ugodno u provedbi procesne drame korelacijsko-integracijskom sustavu.

6.2. Uzorak ispitanika

U istraživanju je sudjelovao ukupno 41 učenik ($N = 41$) u rasponu od 8 do 10 godina. Uzorak se sastojao od 15 ($N = 15$) učenika 3.a razreda Osnovne škole Side Košutić u Radoboju te 26 ($N = 26$) učenika 3.c razreda Osnovne škole Ljudevita Gaja u Krapini. U oba razreda, provedene su dvije procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu tijekom cijelog nastavnog dana. U veljači, provedena je prigodna procesna drama na temu Valentinova, a u travnju na temu zaštite okoliša. U prvom ciklusu sudjelovalo je 36 ($N = 36$) učenika, a u drugom 40 ($N = 40$) učenika. Broj učenika razlikovao se u prvom i drugom ciklusu jer nisu svi učenici prisustvovali nastavi za vrijeme provedbe procesnih drama. U 3.a razredu nalazi se 16 učenika ($N = 16$), no 1 učenik ($N = 1$) nije sudjelovao ni u jednoj procesnoj drami. U prvoj procesnoj drami sudjelovalo je 12 učenika ($N = 12$), a u drugoj 15 učenika ($N = 15$). Petnaest učenika 3.a razreda ($N = 15$) imalo je priliku sudjelovati u najmanje jednoj procesnoj drami. U 3.c razredu nalazi se 26 učenika ($N = 26$). I u prvoj i u drugoj procesnoj drami sudjelovalo je 25 učenika ($N = 25$). Tijekom prve i druge procesne drame nisu nedostajali isti učenici. Svi su učenici 3.c razreda ($N = 26$) imali priliku sudjelovati u barem jednoj procesnoj drami.

Tablica 8. Uzorak ispitanika

Razred	Prvi ciklus (procesna drama <i>Valentinovo</i>)		Drugi ciklus (procesna drama <i>Zaštita i onečišćenje okoliša</i>)	
	3.a	3.c	3.a	3.c
Ukupan broj učenika u razredu	16	26	16	26
Broj učenika koji je sudjelovao u procesnoj drami iz pojedinog razreda	N = 11	N = 25	N = 15	N = 25
Ukupan broj učenika koji je sudjelovao u procesnoj drami	N = 36		N = 40	

Ispitanicima nisu spominjani pojmovi procesna drama, korelacijsko-integracijski sustav, nazivi dramskih tehnika i slično. S istim pojmovima nisu se prije susretali i nikada nisu sudjelovali u provedbi procesne drame. Koristila se terminologija s kojom su učenici upoznati, uz proširivanje vokabulara riječima koje su omogućavale razumijevanje radnje procesne drame. U tablici 8. prikazan je uzorak sudionika koji su sudjelovali u procesnim dramama.

6.3. Postupak prikupljanja podataka i instrument istraživanja

Prije provedbe istraživanja, traženo je dopuštenje ravnatelja Osnovne škole Side Košutić i ravnateljice Osnovne škole Ljudevita Gaja. Kontakt s ravnateljima uspostavljen je putem elektroničke pošte, a zatim je slijedio kontaktni sastanak u obje škole. U dogovoru s ravnateljima, odlučeno je u kojim će se trećim razredima provesti istraživanje. Ravnatelji su obavijestili učiteljice odabranih razreda o sudjelovanju u istraživanju u svrhu pisanja diplomskog rada s kojima je također dogovoren kontaktni susret kako bi se prikupili podatci o učenicima, izgledu učionice, raspreda sati, odmorima i materijalima koji su dostupni učenicima. Učiteljice su obavijestile učenike o sudjelovanju u istraživanju te su im podijelile suglasnosti za fotografiranje i snimanje (Prilog 4) koje su morali potpisati roditelji. Učiteljice su obavijestile roditelje/skrbnike učenika o provedbi istraživanja, a učenicima su podijeljene suglasnosti (Prilog 4) koje su trebali donijeti u

školi nakon što ih roditelji/skrbnici potpišu. Za obje procesne drame izrađeni su materijali (Prilog 2 i Prilog 3) koji su korišteni u određenim dramskim tehnikama i situacijama. Istraživanje je provedeno u veljači i travnju 2022. godine. Tijekom procesne drame, učiteljice oba razreda bile su prisutne u učionicama. Učenici koji su sudjelovali u procesnoj drami, na kraju nastavnog dana ispunili su anketu koja je služila za prikupljanje podataka istraživanja, a sadržavala je pitanja koja su se odnosila na procesnu dramu. Učenicima je rečeno da je anketa anonimna te da moraju biti iskreni. Anketni upitnik sadržavao je uvodni pozdrav, skalu procjene navedenih tvrdnji, dva pitanja na zaokruživanje te jedno pitanje otvorenog tipa (Prilog 1). Prema Likertovoj skali (Tablica 9), koja služi za mjerenje stavova, učenici su trebali zaokružiti broj od 1 do 5, ovisno u kolikoj se mjeri slažu s navedenom tvrdnjom.

Tablica 9. Prikaz Likertove skale

1	2	3	4	5
U potpunosti se ne slažem	Ne slažem se	Niti se slažem niti se ne slažem	Slažem se	U potpunosti se slažem

Učenici su skalom procjena trebali ocijeniti nastavni dan u kojem je provedena procesna drama, koliko im se svidjelo što su radili u školi, smatraju li da su se igrali, procijeniti koliko im je bilo zanimljivo i koliko su bili aktivni, jesu li se osjećali ugodno te jesu li što naučili. Nakon skale procjena, tražilo se od njih da zaokruže koliko se održani školski dan razlikovao od dosadašnjih s ponuđenim odgovorima (Potpuno se razlikovao, Malo se razlikovao, Nije se uopće razlikovao). Zatim je slijedilo pitanje žele li ubuduće takve dane na koje su trebali zaokružiti jedan od 3 ponuđena odgovora (Da, Ne, Ne znam). Pitanje otvorenog tipa odnosilo se na savladavanje sadržaja tijekom provedene procesne drame. Ti odgovorili usporedili su se s odgovorima koje su učenici napisali na početku svake procesne drame u sklopu jedne od aktivnosti. Rezultati ankete statistički su obrađeni nakon provedenih procesnih drama.

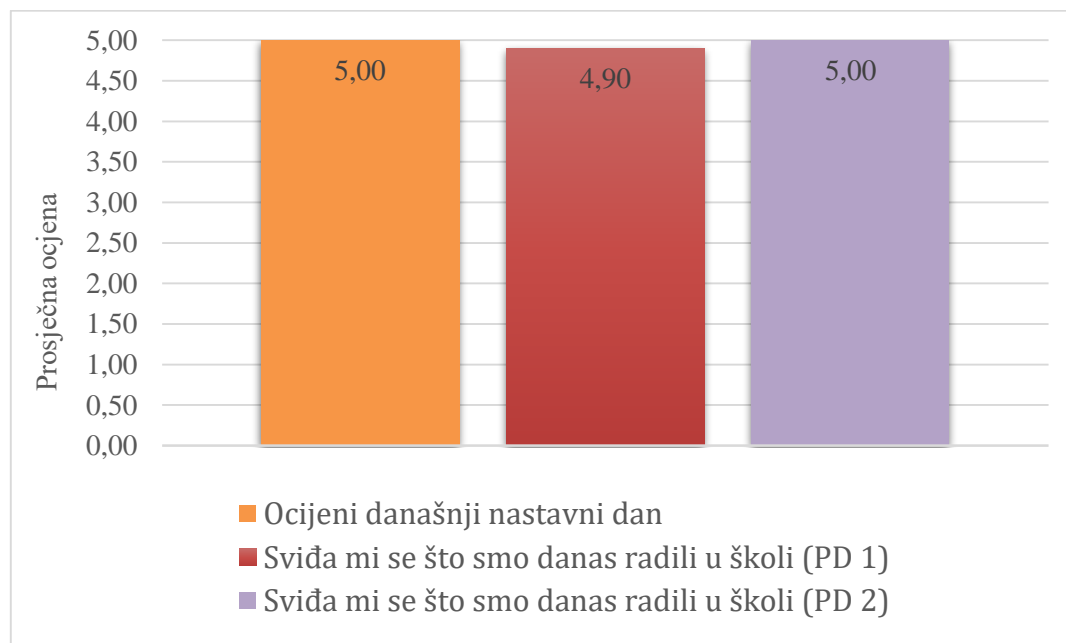

7. REZULTATI I RASPRAVA

Osnovni cilj istraživanja bio je istražiti efikasnost procesne drame kao pristupa u korelacijsko-integracijskom sustavu i mišljenje učenika koji su sudjelovali u provedbi procesne drame.

Prva hipoteza istraživanja odnosi se na ispitivanje reakcija učenika na procesnu dramu. Prema podacima prikupljenim anketom, pokazano je da su svi učenici (N = 41) nastavne dane, tijekom kojih su provedene procesne drame, ocijenili ocjenom 5 prema Likertovoj skali što je rezultat od 5,00 u prosjeku ocjena. S tvrdnjom „Sviđa mi se što smo danas radili u školi.“ od 36 učenika (N = 36) koji su sudjelovali u procesnoj drami na temu Valentinovo¹, 33 učenika (N = 33) slažu se u potpunosti, a ostalih troje učenika (N = 3) se slaže što rezultira ukupnim prosjekom ocjena 4,92. Na istu tvrdnju su, tijekom druge procesne drame na temu zaštite okoliša,² svi sudionici u oba razreda (N = 40) zaokružili da se u potpunosti slažu što je prosjek 5,00 u ocjenama. Grafikon 1. prikazuje dobivene rezultate.

Grafikon 1. Prikaz prosječne ocjene za provedene procesne drame i ocjena za tvrdnju Sviđa mi se što smo danas radili u školi

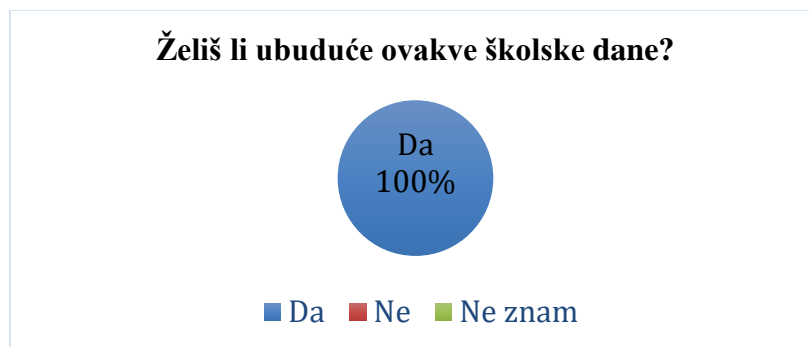

¹ U grafikonima je oznaka PD 1 skraćena za procesnu dramu provedenu u mjesecu veljači.

² U grafikonima je oznaka PD 2 skraćena za procesnu dramu provedenu u mjesecu travnju.

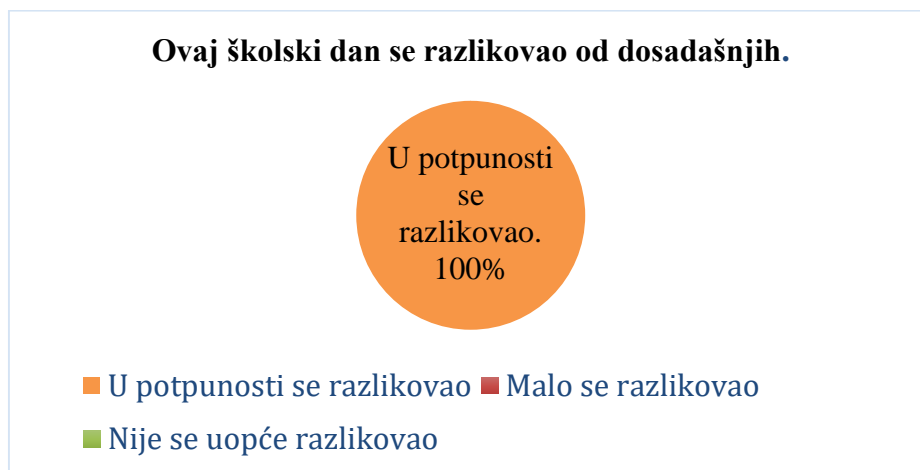
Na pitanje „Želiš li ubuduće ovakve dane u školi?“ svi su učenici (N = 41) zaokružili odgovor „Da“ nakon obje provedene procesne drame što rezultira postotkom od 100% za odgovor „Da“ te 0% za odgovore „Ne“ i „Ne znam“. Grafikon 2. prikazuje dobivene rezultate.

Grafikon 2. Prikaz omjera učeničkih odgovora na pitanje Želiš li ubuduće ovakve školske dane?

Pored tvrdnje „Ovaj školski dan se razlikovao od dosadašnjih.“ svi učenici su (N = 41), nakon obje procesne drame, zaokružili Potpuno se razlikovao što je 100% odgovora za navedeni odgovor te 0% za preostala za odgovora (Malo se razlikovao, Nije se uopće razlikovao). Grafikon 3. prikazuje dobivene rezultate.

Grafikon 3. Prikaz omjera učeničkih odgovora na tvrdnju Ovaj se školski dan razlikovao od dosadašnjih

Iz navedenog proizlazi da učenici pozitivno reagiraju na procesnu dramu i žele češću primjenu u nastavi. Kroz obje procesne drame učenici su stavljeni u situacije u kojima su, kroz dramske aktivnosti, morali doći do rješenja problema. Grupnim i individualnim ulogama sudjelovali su u formiranju procesne drame. Podaci pokazuju da se učenici nikada nisu susreli s takvim načinom rada u školi. S obzirom na to da je istraživanje provedeno u školama koje nisu metodičke vježbaonice, očekivano je da učitelji ne koriste slične metode rada što potvrđuju odgovori učenika da se nikada nisu susreli s procesnom dramom te da se takva vrsta nastave znatno razlikovala u usporedbi s uobičajenom nastavom.

Druga hipoteza odnosi se na mogućnost savladavanja ishoda učenja kroz procesnu dramu u korelacijsko-integracijskom sustavu. Uspješnost savladavanja ishoda najviše se očituje u izvedbi dramskih tehnika i zadataka. Učenici su, osim zadataka vezanih za zamišljeni svijet i uloge, imali zadatke ukomponirane u dramske tehnike koji su služili za učenje novih ili ponavljanje starih nastavnih sadržaja. Iz područja hrvatskog jezika učenici su, između ostalog, ponovili promjenjive vrste riječi (imenice, glagoli, pridjevi), usavršavali usmeno i pisano izražavanje i komunikacijsku kompetenciju, sudjelovali u TV-emisiji i radio reportaži, govorili tekstove jednostavne strukture i trudili se uvažavati gramatička i pravopisna pravila. U sklopu predmeta Glazbena kultura, učenici su naučili pjevati i izvoditi nove pjesme te su improvizirali ritamske obrasce. Iz nastavnog predmeta Likovna kultura korelirani su sadržaji simetrije i ravnoteže te slobodnog izraza koji je bio zastupljen u crtačkim aktivnostima. Iz predmeta Priroda i društvo korelirani su ishodi vezani uz brigu o okolišu i brigu o zajednici te međuodnosu živih bića. Matematički sadržaji uklopljeni su u drugu procesnu dramu u kojoj su učenici iščitavali podatke iz različitih pisanih izvora. Ishodi međupredmetnih tema (Učiti kako učiti, Održivi razvoj, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo, Zdravlje) protezali su se kroz cijeli tijek obje procesne drame. Analizom riješenih zadataka učenika i dramskih tehnika koje su provedene u svrhu rješavanja problema, vidljivo je da su ozbiljno shvatili zadaće i bili uspješni. Uložili su puno truda što znači da su im sadržaji bili primamljivi i zanimljivi.

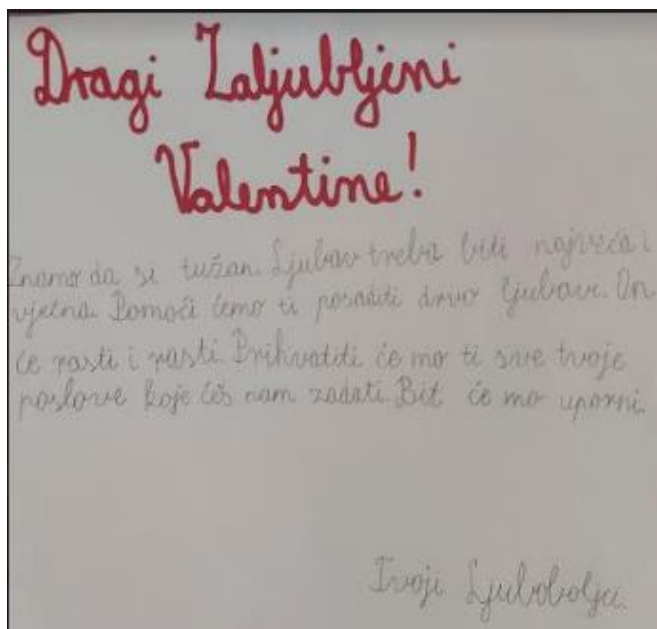
Fotografija 10. Produkti zadatka „Treća skupina crta kako izgledaju dječaci i djevojčice u Ljuboboju.“ u oba razreda (Ljubobojski dječak)

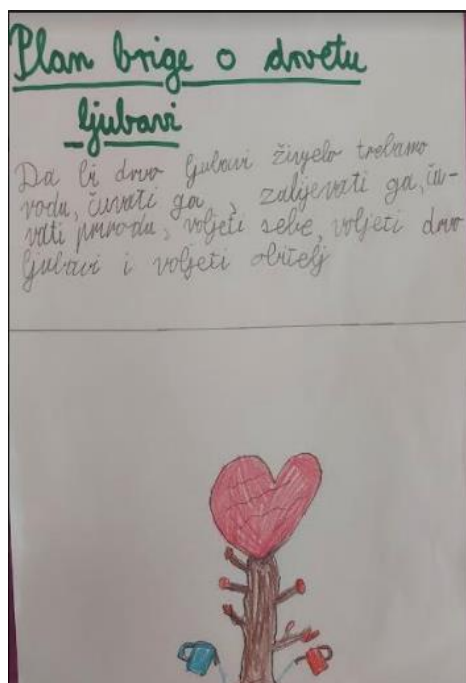
Fotografija 11. Produkti zadatka „Treća skupina crta kako izgledaju dječaci i djevojčice u Ljuboboju.“ u oba razreda (Ljubobojska djevojčica)

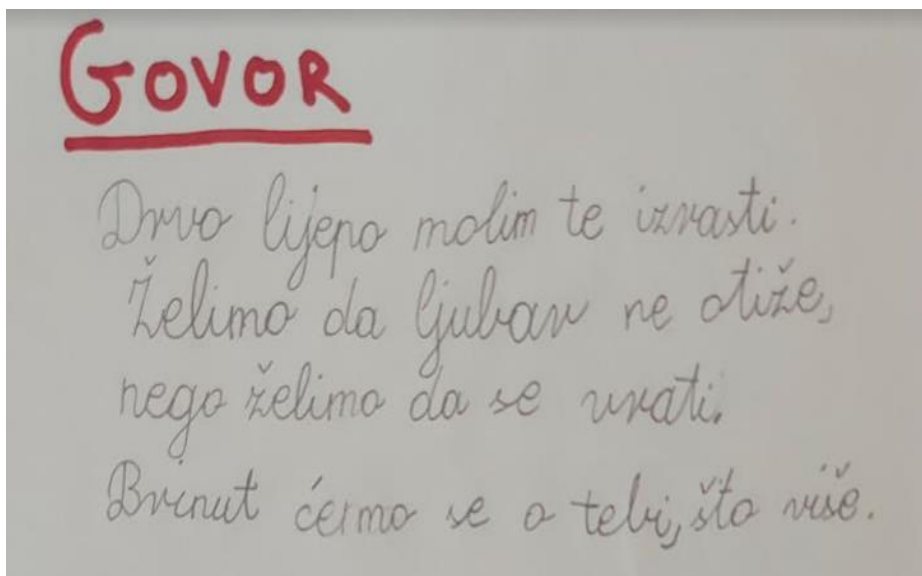
Fotografija 12. Produkt zadatka „Skupina „Ljubav prema sebi“ piše pismo Zaljubljenom Valentinu u kojem mu govore kako ponovo zavoljeti sebe, a trebaju upotrijebiti najmanje 4 riječi koje su izdvojili kako bi opet zavolio sam sebe.“ (Pismo Zaljubljenom Valentinu)

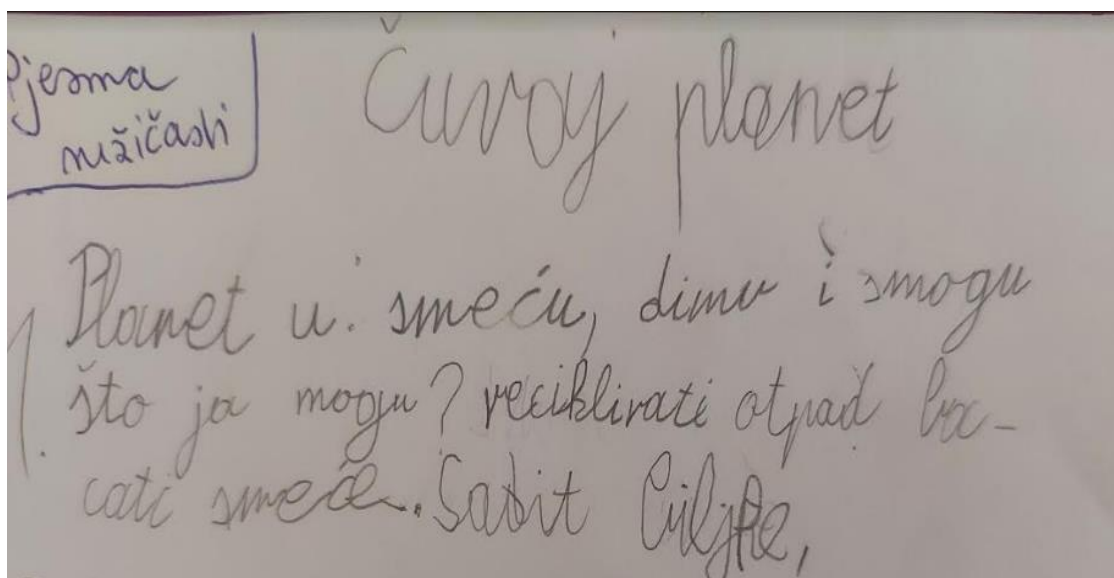
Fotografija 13. Produkt zadatka „Skupina „Ljubav prema prirodi“ napisati plan brige o vrtu Zaljubljenog Valentina koristeći se riječima koje su izdvojili.“ (Plan brige o drvetu ljubavi)

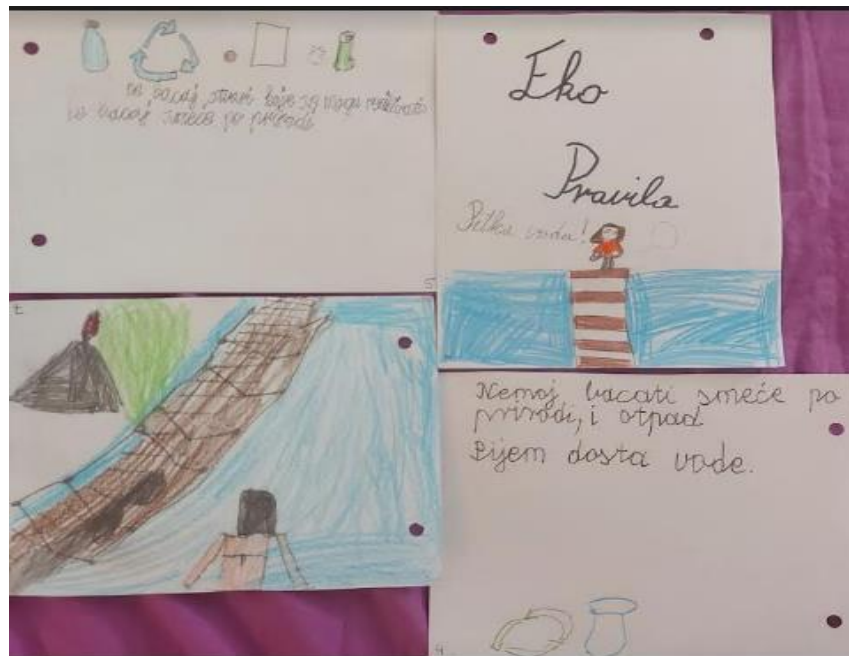
Fotografija 14. Produkt zadatka „Prva skupina treba napisati govor koji će izgovarati tijekom rituala.“ (Govor za ritual)

Fotografija 15. Produkt zadatka „Četvrta skupina treba podcrtati imenice u strofi i osmisлити kratku pjesmu koristeći te imenice. (Pjesma s korištenim imenica)

Fotografija 16. Produkt zadatka „Island- Skupina izrađuje letak koji posjeduje svaki Islandđanin. U letku trebaju nacrtati ljepote Islanda i pravila kojih se Islandđani svakodnevno pridržavaju u svrhu očuvanja okoliša.“ (Letak u dijelovima)

Fotografija 17. Produkt zadatka „Druga skupina treba u tablicu ispisati imenice i pridjeve koji se spominju u strofi te osjećaje koji im se javljaju nakon što su pročitali strofu.

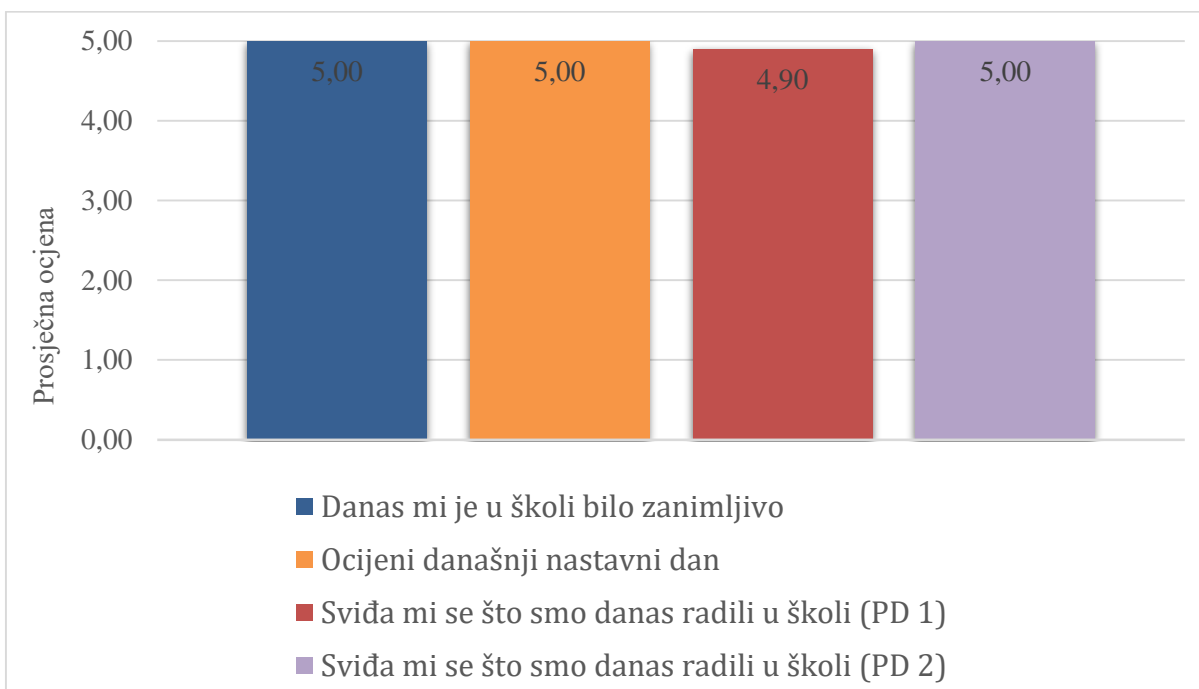
(Tablica s ispisanim imenicama, pridjevima i popratnim osjećajima)

stazom = priložna oznaka mjesta, nije imenica (o priložima ćete učiti u 5. razredu)

PRIDJEVI	IMENICE	OSJEĆAJI
široka	rolja	svjeća
dozvoli	hijma	smireno
cijelne	vošnjaci	ugodno
skriveneri	proplanci	prosmični
stazom	čivade	lijepo
	šume	svjež

Treća hipoteza istraživanja veže se uz zainteresiranost učenika za korelirane i integrirane sadržaje. Tvrdnja koja se odnosila na taj problem bila je „Danas mi je u školi bilo zanimljivo.“ Svi učenici su (N = 41), u oba razreda i nakon obje procesne drame, ocijenili ovu tvrdnju ocjenom 5 (u potpunosti se slažem) što je u konačnici prosječna ocjena 5,00. Na treći problem odnose se i tvrdnje „Sviđa mi se što smo danas radili u školi“ te „Ocijeni današnji nastavni dan“ koje su analizirane u analizi prvog problema. Nakon završetka procesnih drama učenici su imali verbalne reakcije poput: „Hoćete li nam opet doći?“, „Već je završila nastava?“, „Mislio/mislila sam da su tek prošla dva sata.“ Grafikon 4. prikazuje dobivene rezultate.

Grafikon 4. Prikaz prosječnih ocjena za tvrdnje Danas mi je u školi bilo zanimljivo, Ocijeni današnji dan i Sviđa mi se što smo danas radili u školi

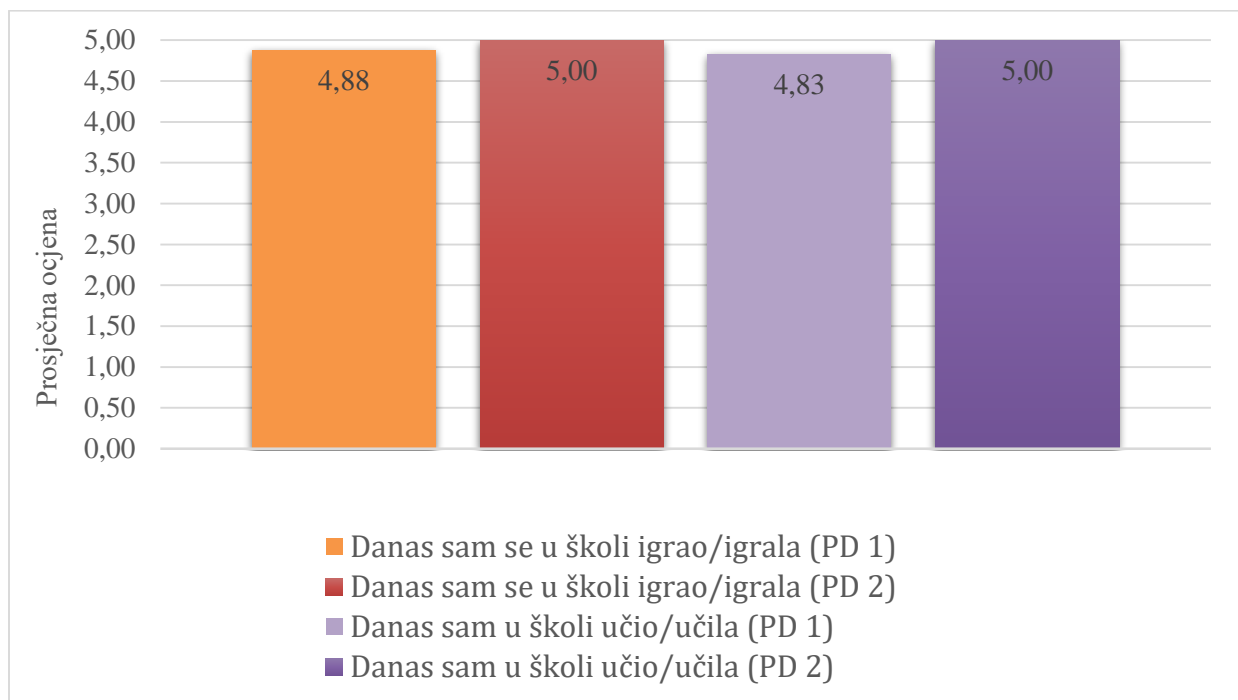
Na temelju rezultata ankete, učenici su odgojno-obrazovne sadržaje primjenom procesne drame smatrali zanimljivima. Premda se tema ljubavi u trećem razredu još uvijek čini dosta apstraktnom, vrlo dobro su je shvatili. Prema reakcijama učenika, vidljivo je da su malo više uživali u drugoj procesnoj drami, premda je ona bila realnija od prve. U prvoj procesnoj drami, učenici su stvorili potpuno novi dramski svijet i postali izmišljeni građani izmišljenog sela ljubavi. Bili su uporni u traženju rješenja na pitanje koje se proteže kroz cijeli središnji dio procesne drame. Radnja

druge procesne drame potaknuta je motivima iz stvarnih situacija koje učenici imaju priliku čuti na vijestima ili od svojih roditelja. Najviše im se svidjela uloga znanstvenika jer su se osjećali moćnije i od voditelja procesne drame, ali i njihovih učiteljica koje su sjedile i promatrale. Voditelj je, u većini svojih uloga, bio „manji“ od sudionika, a svaka uloga bila je upotpunjena specifičnim modnim dodacima. Sadržaji su prilagođeni učenicima i procesne drame su osmišljene u skladu s količinom sadržaja, dramskih aktivnosti i zapleta, tj. raspleta situacija u kojima su sudionici prisustvovali u različitim ulogama. Pozitivne verbalne reakcije učenika na kraju provedenih procesnih drama trebale bi služiti kao poticaj učiteljima da je uklope u svoje nastavu. Obje teme poznate su učenicima, no još im nikad nisu pristupili na način na koji im pristupa procesna drama.

Četvrta hipoteza odnosi se na stav učenika o igri tijekom provedbe procesne drame. Na tvrdnju „Danas sam se u školi igrao/igrala.“ 32 učenika (N = 32) su odgovorila da se u potpunosti slažu, dok je 4 učenika (N = 4) odgovorilo da se slažu. Prosječna ocjena za navedenu tvrdnju je 4,88. Na istu tvrdnju su, nakon druge procesne drame, svi učenici (N = 40) odgovorili da se u potpuno slažu što rezultira prosječnom ocjenom 5,00. Za tvrdnju „Danas sam se u školi učio/učila.“ 30 učenika (N = 30) se u potpunosti slaže, a njih 6 (N = 6) se slaže. To je prosječna ocjena 4,83 za prvu procesnu dramu. Na istu tvrdnju su, nakon druge procesne drame, svi učenici (N = 40) odgovorili da se u potpunosti slažu što je rezultat od 5,00 u prosjeku ocjena. Grafikon 5. prikazuje dobivene rezultate.

Grafikon 5. Prikaz prosječnih ocjena za tvrdnje Danas sam se u školi igrao/igrala i Danas sam u školi učio/učila

Posljednje anketno pitanje bilo je otvorenog tipa, a vezano je uz sadržaj koji se poučavao tijekom procesnih drama. Nakon prve procesne drame pitanje otvorenog tipa glasilu je: Što je za tebe ljubav i gdje je možeš pronaći? Odgovor na pitanje učenici su pronalazili kroz niz aktivnosti koje su sadržavale sadržaje koreliranih nastavnih predmeta. Pitanje je u vezi s ciljem procesne drame. Na isto pitanje trebali su odgovoriti prije početka procesne drame i napisati odgovor na kartice na koje su kasnije napisali svoje „nove“ odgovore. Usporedbom i analizom odgovora na kartici i odgovora na anketi vidljiv je pomak u broju riječi i količini novih informacija koje su prikupili tijekom procesne drame. Učenici su na pitanje prije procesne drame odgovarali stereotipnim mišljenjima o ljubavi. Nakon procesne drame, usvojili su nove informacije i stereotipne odgovore zamijenili originalnijima. U tablicama 10. i 11. nalaze se odabrani odgovori učenika na pitanja otvorenog tipa.

Tablica 10. Najčešći odgovori na pitanje: Što je ljubav i gdje je možeš pronaći?

Prije procesne drame	Nakon procesne drame
Ljubav je srce.	Za mene je ljubav kada nekoga volimo, a možemo ju pronaći: u dvorištu, na livadi, u parku, kući, druženju s prijateljima, plaži, Plitvičkim jezerima....
Ljubav je za mene osjećaj sreće.	Ljubav se može pronaći tamo gdje je netko koga voliš i onda ga zagrliti. To znači da ga voliš, a takva ljubav se ne može izgubiti.
Ljubav je ono što nas čini dobrim.	Ljubav je kada nekoga poštujemo, pružamo mu pomoć i cijenimo ga. Ljubav možemo pronaći svugdje.
Ljubav je kada nekoga volim.	Ljubav je kad sam si s nekim jako bliska i jako dobra. Ljubav možemo pronaći svugdje gdje je dobrih prijatelja i pristojnih ljudi.
Ljubav je kad si se netko sviđa i to jako.	Za mene je ljubav odličan osjećaj, a može se pronaći praktički bilo gdje.
Ljubav je kad je netko zaljubljen.	Ljubav je kad nekoga iskreno voliš od srca i tu si za tu osobu. Ljubav možeš pronaći definitivno bilo gdje.
Ljubav je osjećaj.	Ljubav je za mene osjećaj za koji se treba boriti, a mogu ju pronaći svuda oko sebe i gdje god pošao.
Ljubav je kad se posvađaš i pomiriš.	Ljubav je kada nekome značiš i ti njemu. Ljubav mogu pronaći kad dobijem 5 u školi i u ogledalu kada se pogledam.

Nakon druge procesne drame, učenici su trebali odgovoriti na pitanje otvorenog tipa Što ti možeš napraviti kako bi smanjio onečišćenje u svijetu? koje je također povezo s ciljem procesne drame. Odgovori se nisu uspoređivali s početnim znanjem, no interes je usmjeren na podatke koji su se spominjali u odgovorima s obzirom na istraživački tip procesne drame koja je učenicima ponudila mnogo različitih izvora znanja. Učenici su većinu vremena bili u ulozi znanstvenika koja je rezultirala većim samopouzdanjem i vještim manipuliranjem nepoznatim sadržajima i činjenicama. Odgovori učenika sadrže bitne i često spomenute informacije tijekom procesne drame. Neki odgovori su se ponavljali (Ne smijemo bacati smeće u prirodu. Trebamo reciklirati.), a ostali su bili zanimljivi i originalni.

Tablica 11. Odabrani odgovori na pitanje Što ti možeš napraviti kako bi smanjio onečišćenje u svijetu?

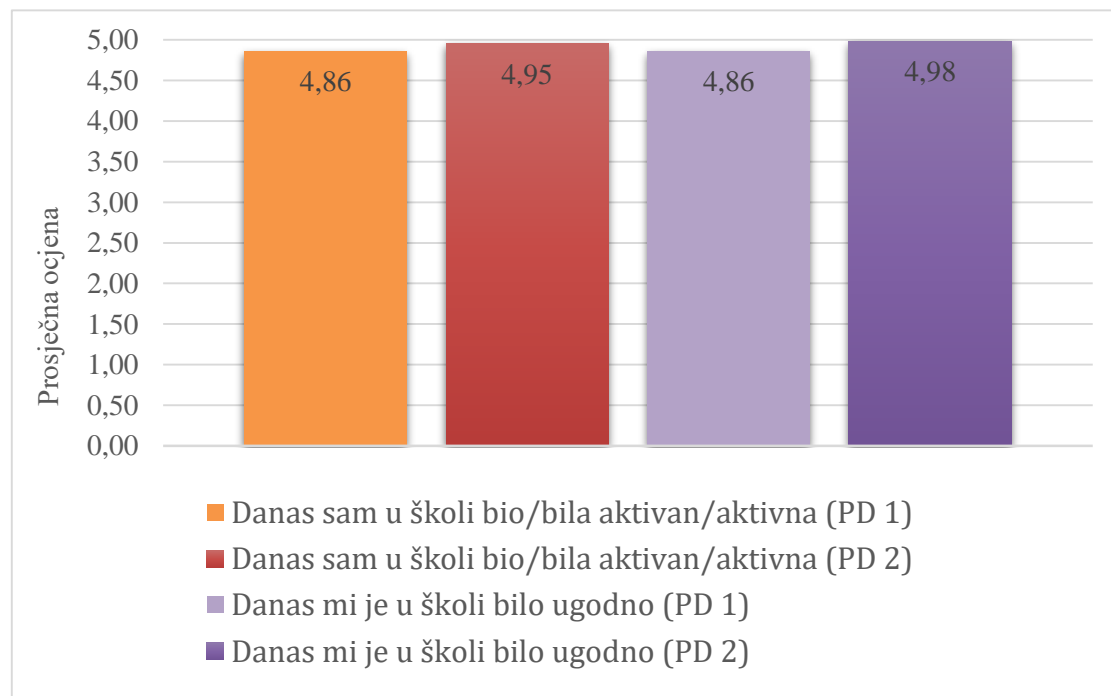
Možemo saditi biljke, čistiti okoliš, ne bacati smeće i reciklirati otpad. Trebamo gledati vijesti i slušati što se događa.
Kada vidim smeće ili otpad, uzet ću ga i pravilno baciti u smeće ili reciklirati. Otpad nije isto kao i smeće. Ne smijemo zagađivati rijeke i šume.
Treba reći ljudima da su zločesti jer zagađuju prirodu i ne misle o zagađenju. Otpad mogu razvrstati u spremnike za otpad, a vodu štedim i ne bacam smeće u potok.
Staviti znak ne bacaj smeće okolo u prirodi nego ih bacite u kantu za smeće ili spremnik.
Napravit ću to da ću svima govoriti da ne zagađuju Zemlju i okoliš je Zemlja pamti što ljudi rade i onda se osvećuje.
RECIKLIRATI!!!!!!!

Na temelju rezultata vidljivo je da učenici prepoznaju igru u procesnoj drami, no svjesni su da kroz nju i uče. Zanimljiv je podatak da je $N = 5$ učenika procesnu dramu ocijenilo ocjenom 4 (slažem se), a u drugoj procesnoj drami istu tvrdnju su ocijenili ocjenom 5 (potpuno se slažem). Moguće da je rezultat promjene mišljenja uslijedio nakon komentiranja nastave s učiteljicom ili u

razgovoru s vršnjacima. Učenici su skloni prikloniti se stavu većine. Postoji mogućnost da se struktura druge procesne drame više dojmila učenicima, da im je djelovala zanimljivije i pokrivala više njihovih interesa. Pozitivno je što učenici shvaćaju da se tijekom procesne drame odvija proces učenja koji je moguć kroz igrolike aktivnosti. Na temelju odgovora učenika, zamjećuje se da učenici obraćaju pažnju na ono što se poučava, a ne samo na zabavne aktivnosti u kojima sudjeluju. Ipak, ne dopuštaju da im proces učenja utječe na odlazak u svijet mašte i igre.

Peta hipoteza orijentirana je na aktivnost učenika i njihovo samopouzdanje. Na tvrdnje „Danas sam u školi bio/bila aktivan/aktivna.“ i „Danas mi je u školi bilo ugodno.“ nakon prve procesne drame, 31 učenik (N = 31) ocijenio je da se u potpunosti slaže s tim tvrdnjama, a njih 5 (N = 5) da se slažu. Prosječna ocjena za obje tvrdnje je 4,86. Nakon druge procesne drame, 38 učenika (N = 38) odgovorilo je da se u potpunosti slažu s tvrdnjom „Danas sam u školi bio/bila aktivan/aktivna.“, a njih dvoje (N = 2) se slažu s tvrdnjom. Prosjek ocjena je 4,95. Nadalje, s tvrdnjom „Danas mi je u školi bilo ugodno.“ njih 39 (N = 39) u potpunosti se slaže, a jedan učenik (N = 1) se slaže. U prosjeku je to ocjena 4,98. Grafikon 6. prikazuje navedene podatke.

Grafikon 6. Prikaz prosječnih ocjena za tvrdnje Danas sam u školi bio/bila aktivan/aktivna i Danas mi je u školi bilo ugodno

Prema navedenim rezultatima, vidljivo je da većina učenika smatra da su aktivno sudjelovali u nastavi. Promatranjem aktivnosti učenika, primijećeno je da nisu svi podjednako sudjelovali i bili aktivni, no ako se učenik u potpunosti složio s tvrdnjom tada i smatra da je pridonio najviše što je mogao i bio koristan. Bitno je da je učenik sam sebe ocijenio zadovoljavajućom ocjenom što se tiče aktivnog sudjelovanja. Aktivnosti procesne drame iziskuju određenu razinu hrabrosti i samopouzdanja. Ekstrovertirani učenici lakše će pristupiti zadacima, dok će introvertima trebati više vremena za potpuno opuštanje i osjećanje ugone u izlaganjima i komentiranju situacija.

Provedene procesne drame strukturiranje su tako da učenike postupno uvodimo u zamišljeni svijet i od njih, svakom epizodom, iziskujemo sve više truda i angažmana. Obje procesne drama u početnim epizodama imaju zajedničku grupnu aktivnost. Grupna aktivnost postiže sigurnost kod učenika i pozitivno djeluje na njihov javni nastup. Učenici koji su se prvi javljali za analiziranje situacija, problema, provedenih dramskih tehnika i slično, ohrabрили su učenike koji se ne žele isticati. Veliku ulogu ima i voditelj procesne drame koji treba djelovati poticajno, vedro i sigurno jer tada i učenici poprimaju njegovu energiju. Primijetila se razlika u aktivnosti učenika u razredu s više učenika ($N = 26$). Grupa je od početka pozitivno utjecala na rad introvertiranih pojedinaca, što je rezultiralo samopouzdanim samostalnim izlaganjima i komentiranja istih. U razredu s manje učenika ($N = 16$), učenici su bili sramežljiviji u početku, a sramežljivost je kroz tijek procesne drame opadala i opustili su se.

Primijećeno je da i prostor u kojem se razredi nalaze ima utjecaj na aktivnost i ugonu učenika. U razredu s više učenika nastava se odvijala u skućenoj učionici. Prije nastave raspored klupa je izmijenjen kako bi se oslobodio prostor za izvedbu. Učionica razreda s manje učenika bila je prostrana i velika te je bilo mnogo prostora za izvođenje procesne drame. Usprkos prostranosti i malom broju učenika koja je omogućavala više prostora za rad, atmosfera je bila vedrija i ugodnija u manjem prostoru, učenici su bili povezaniji. Premda se nisu koristile iste formacije rada te jednaki zadatci i uloge, učenici su djelovali kao zajednica, no nisu jedni drugima remetili rad.

Procesne drame izvele su se tijekom provođenja epidemioloških mjera zbog virusa COVID-19. Većina učenika nije nosila zaštitne maske za lice, no nekoliko pojedinaca ih je imalo. Učiteljice oba razreda bile su prisutne tijekom cijele procesne drame. To su, također, faktori koji su mogli utjecati na ugonu učenika. Primijetila se zbuñjenost i iznenađenje na način rada kroz procesnu

dramu, no to su pozitivne reakcije. Premda su, u anketi ispunjenoj nakon prove procese drami, zaokružili visoke ocjene na gore navedene tvrdnje, tijekom drugog susreta (druga procesna drama), učenici su bili opušteniji, pripremniji i bolje su se snalazili u pojedinim dramskim tehnikama.

6. ZAKLJUČAK

Korelacijsko-integracijsko sustav učitelju omogućuje inovativno i kreativno osmišljavanje nastavnog procesa u kojem povezivanjem i integracijom više nastavnih predmeta i međupredmetnih tema nastoji učenicima prenijeti znanje. Korištenje različitih metoda i oblika rada nastavu čini dinamičnijom, a učenicima je omogućeno više samostalnosti i angažmana. Procesna drama, kao pristup u nastavi, može iskoristiti slobodu korelacijsko-integracijskog metodičkog sustava i uobličiti nastavni proces koji je, po svojoj strukturi, određen sustavom, no dotjeran dramskim elementima. Prema istraživanjima Zrinke Vukojević, koje je opisala u radu *Mišljenje učitelja razredne nastave o primjeni dramskih postupaka u nastavi hrvatskoga jezika: kvalitativna analiza* (2015), dokazano je da su dramske metode i tehnike privlačne učenicima, a istodobno učinkovite u procesnu učenja i poučavanja suvremenog školstva. Provođenje procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustav omogućava osmišljavanje integriranih dana, a kao poticaj može koristiti bilo koje prigodne teme.

Procesna drama je u ovome istraživanju korištena kao metodički pristup u korelacijsko-integracijskom sustavu te se nastojalo provjeriti koliko je učinkovita u praksi, tijekom jednog nastavnog dana od pet školskih sati. Cilj provedenog istraživanja bio je istražiti mišljenje učenika prema procesnoj drami kao pristupu poučavanja te efikasnost procesne drame u korelacijsko-integracijskom sustavu. Provedene su dvije procesne drame u dva treća razreda nakon kojih su učenici svoje mišljenje zabilježili u obliku ankete koja se sastojala od skale procjena, dva pitanja na zaokruživanje i jednog pitanja otvorenog tipa. Rezultati ankete pokazuju da učenici imaju pozitivno mišljenje o procesnoj drami popraćeno očekivanim reakcija što je i rezultat njezine strukture u kojoj se kombinira gluma, igra i poučavanje. Uspješno su savladali predviđene ishode uz pomoć voditelja i suradnju svih sudionika. Prihvatili su dramske tehnike rade te ulazili i izlazili iz uloga koje su im omogućile susrete s novim i tajanstvenim sadržajima, a s vremenom su postajali vještiji u formiranju radnje. Vidljivo je da učenici žele i prihvaćaju procesnu dramu, no šteta je što se rijetko koristi u poučavanju što opisuje i Rimac Juranović u radu *Procesna drama u kurikulumu suvremene škole* (2018). Međupredmetnom i unutarpredmetnom korelacijom omogućeno je paralelno savladavanje sadržaja iz više područja te bolje shvaćanje i povezivanje od strane učenika koji nisu znali da se poučavanje različitih predmeta odvija istodobno. Usporednom rezultata ankete

nakon prve i druge procesne drame vidljivo je da se više učenika osjećalo aktivno i ugodno nakon druge procesne drame jer im tada procesna drama nije bila nepoznanica

Učitelj se treba odvažiti i krenuti s implementacijom procesne drame u svoje poučavanje imajući na umu da su djeca voljna isprobati nove metode učenja i poučavanja. Sadržaji nastavnih predmeta moraju se povezivati, a učitelj je taj koji treba istražiti što je najbolje kombinirati kako bi se ostvarila zanimljiva korelacija i olakšao prijenos znanja. Procesnom dramom uklanjaju se tradicionalni principi nastave, a učenicima koji imaju problem s izražavanjem i komunikacijom omogućavaju se inovativni načini pokazivanja potencijala. Ona može (i mora) biti dovoljno raznolika da omogući svim učenicima zadovoljenje interesa i iskorijeni klasičnu frontalnu nastavu u kojoj je učenik pasivan. Takva promjena treba krenuti od učitelja, a on sam odlučuje hoće li ju pokrenuti.

LITERATURA

1. Bežen, A. (2008). Metodika – znanost o poučavanju nastavnog predmeta. Zagreb: Profil International, Učiteljski fakultet Sveučilišta.
2. Čudina-Obradović, M., Brajković, S. (2009) Integrirano poučavanje, Zagreb: POV, Korak po korak.
3. Diklić, Z. (1990). Lik u književnoj, scenskoj i filmskoj umjetnosti. Zagreb: Školska knjiga.
4. Gruić, I. (2002). Prolaz u zamišljeni svijet – Procesna drama ili drama u nastajanju. Zagreb: Školska knjiga.
5. Koral Billege, M. (2020). Sadržaj, ishodi i vrednovanje u Hrvatskome jeziku : metodički pristup. Zagreb: Učiteljski fakultet.
6. Krumes-Šimunović, I., Blekić, I. (2013) Prednosti korelacijsko-integracijskoga sustava u pristupu književnom djelu. U: Život i škola, god. 59., br. 29 (1/2013.), str. 168–187.
7. Pavličević-Franić, D. (2005) Komunikacijom do gramatike. Zagreb: Alfa.
8. Rimac Juranović, N. (2018). Doktorski rad. Procesna drama u kurikulumu suvremene škole. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
9. Rimac Jurinović, M. (2016). Procesna drama kao učinkovit pristup u postizanju odgojnih ishoda u suvremenoj osnovnoj školi. Zagreb: Učiteljski fakultet.
10. Rosandić, D. (2003) Kurikulski metodički obzori: prinosi metodici hrvatskoga jezika i književnosti. 2. dopunjeno izdanje knjige Novi metodički obzori. Školske novine, Zagreb.
11. Rosandić, D. (2005). Metodika književnog odgoja. Zagreb: Školska knjiga.
12. Salopek, A. (2012). Korelacija i integracija u razrednoj nastavi priručnik za učitelje : primjeri dobre prakse. Zagreb: Školska knjiga.
13. Skupnjak, D. (2009). Integrirana nastava – prijedlog integracije u početnoj nastavi matematike. Napredak: časopis za pedagošku teoriju i praksu, 150 (2), 260-270.
14. Težak, S. (1996). Teorija i praksa nastave hrvatskog jezika 1. Zagreb: Školska knjiga.
15. Van de Water, M. McAvoy, M., Hunt, K. (2015). Drama and education : performance methodologies for teaching and learning. London: Routledge.
16. Vrkić Dimić, V., Vidić, J. (2015). Korelacija i timski rad u nastavi – holistički pristup učenju i poučavanju. Acta Iadertina, 12 (2), str. 93-114.

17. Vukojević, Z. (2016a). Doktorski rad. Dramski postupci u metodičkom oblikovanju nastave Hrvatskoj jezika u nižim razredima osnovne škole. Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
18. Vukojević, Z. (2016b). Mišljenje učitelja razredne nastave o primjeni dramskih postupaka u nastavi hrvatskoga jezika: kvalitativna analiza. U: Napredak, 157 (3), 361-377.
19. Davis, D. (2014). Imagining the real. London: Institute of Education Press.

Mrežne stranice

1. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). Kurikulum za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html
2. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). Kurikulum za međupredmetnu temu Učiti kako učiti za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_154.html
3. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). Kurikulum za međupredmetnu temu Poduzetništvo za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_157.html
4. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). Kurikulum za međupredmetnu temu Zdravlje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_212.html
5. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). Kurikulum za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html
6. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni predmet Glazbena kultura za osnovne škole i Glazbena umjetnost za gimnazije u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_151.html
7. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni predmet Matematika za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_146.html
8. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni predmet Priroda i društvo za osnovne škole u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_147.html

9. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni Likovna kultura za osnovne škole i Likovna umjetnost za gimnazije u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_162.html
10. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni Tjelesna i zdravstvena kultura za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_03_27_558.html
11. Ministarstvo znanosti i obrazovanja. (2019). Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html

PRILOZI

Prilog 1. Anketni upitnici za učenike

Poštovani trećaši!

Pred vama se nalazi skala procjene kojom trebati izraziti svoj stav o nastavnom danu povodom Valentinova kojeg je održala studentica Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Lana Bistrović.

Ocijenite ovaj sat.	1	2	3	4	5
Sviđa mi se što smo danas radili u školi.	1	2	3	4	5
Danas sam se u školi igrao/igrala.	1	2	3	4	5
Danas mi je u školi bilo zanimljivo.	1	2	3	4	5
Danas sam u školi bio/bila aktivan/aktivna.	1	2	3	4	5
Danas mi je u školi bilo ugodno.	1	2	3	4	5
Danas sam u školi učio/učila.	1	2	3	4	5

Zaokruži s čime se slažeš.

Ovaj školski dan se razlikovao od dosadašnjih.	Potpuno se razlikovao	Malo se razlikovao	Nije se uopće razlikovao
Želiš li ubuduće ovakve dane u školi?	Da	Ne	Ne znam

Što je za tebe ljubav i gdje je možeš pronaći?

Poštovani trećaši!

Pred vama se nalazi skala procjene kojom trebati izraziti svoj stav o nastavnom danu povodom Valentinova kojeg je održala studentica Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Lana Bistrović.

Ocijenite ovaj sat.	1	2	3	4	5
Sviđa mi se što smo danas radili u školi.	1	2	3	4	5
Danas sam se u školi igrao/igrala.	1	2	3	4	5
Danas mi je u školi bilo zanimljivo.	1	2	3	4	5
Danas sam u školi bio/bila aktivan/aktivna.	1	2	3	4	5
Danas mi u je u školi bilo ugodno.	1	2	3	4	5
Danas sam u školi učio/učila.	1	2	3	4	5

Zaokruži s čime se slažeš.

Ovaj školski dan se razlikovao od dosadašnjih.	Potpuno se razlikovao	Malo se razlikovao	Nije se uopće razlikovao
Želiš li ubuduće ovakve dane u školi?	Da	Ne	Ne znam

Što ti možeš napraviti kako bi smanjio onečišćenje u svijetu?

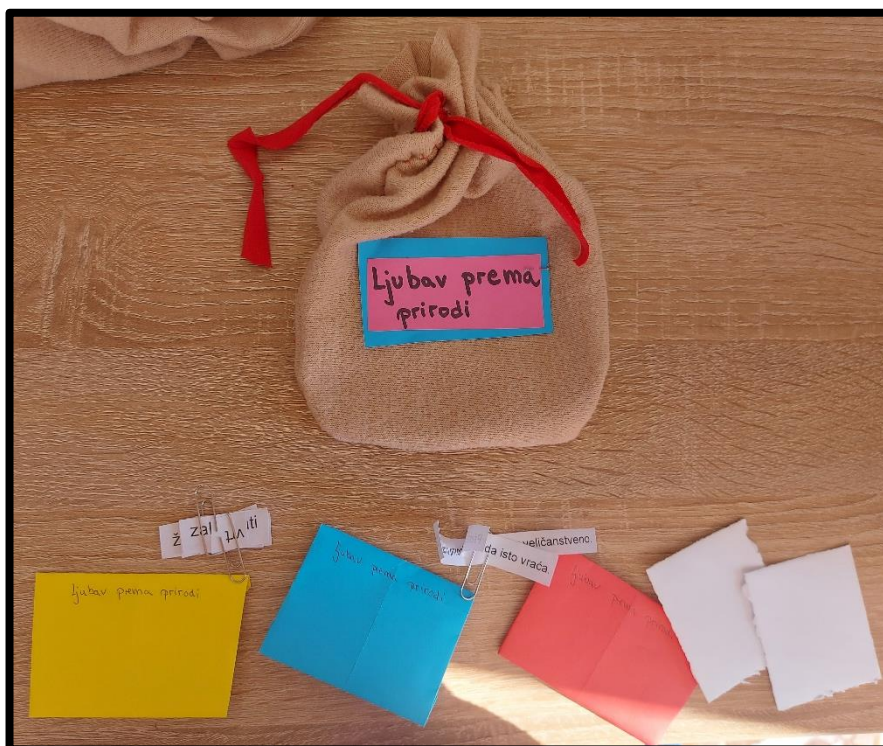

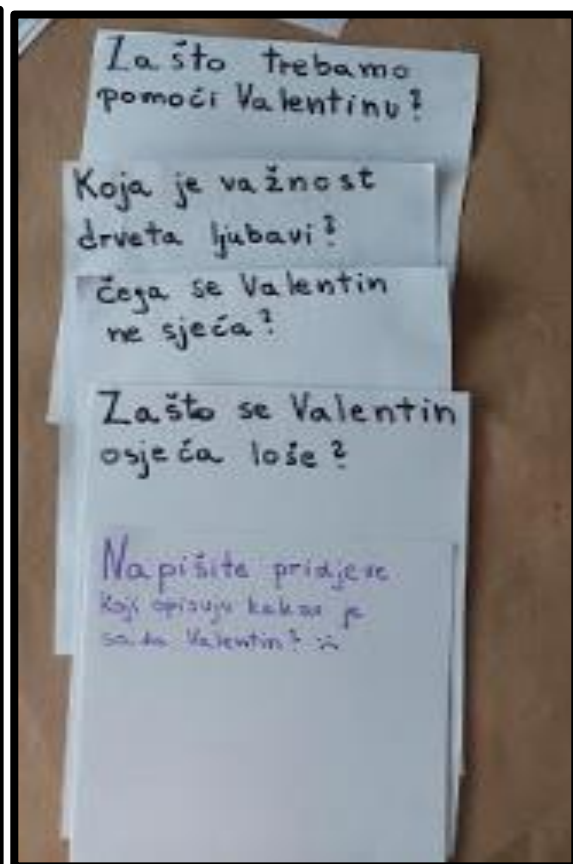
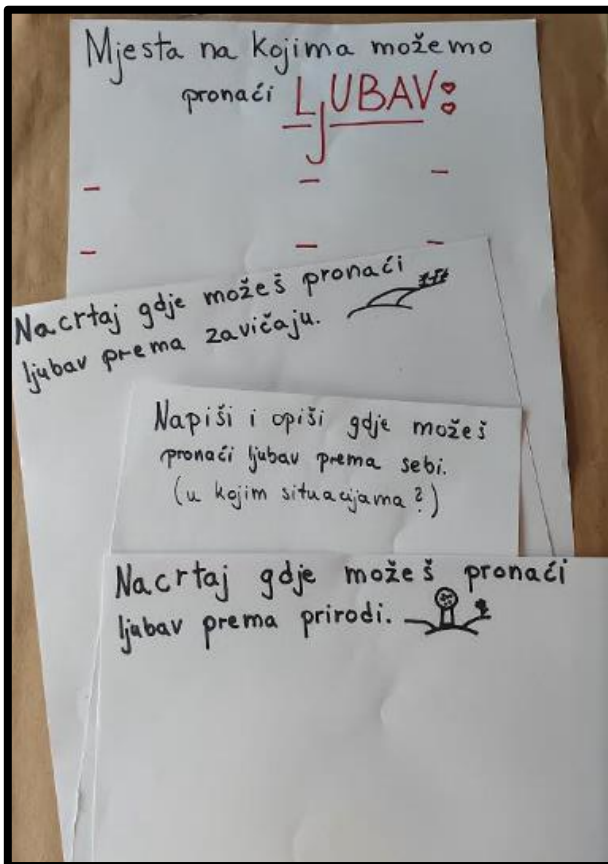

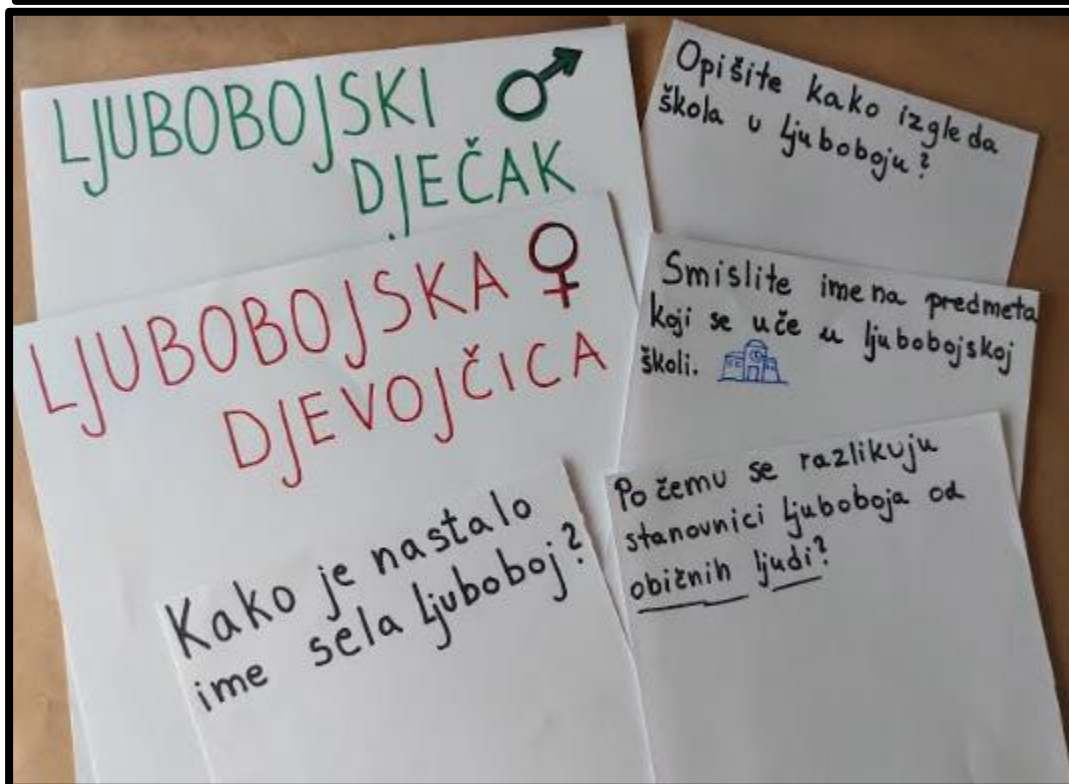
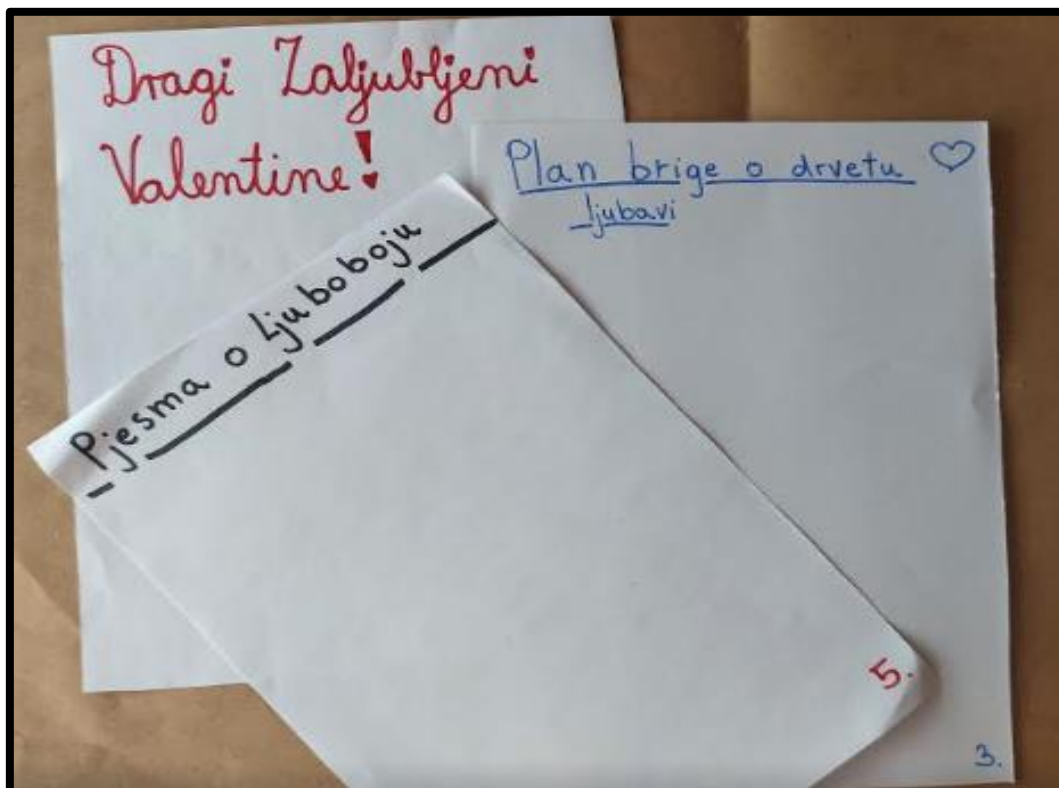
Prilog 2. Materijali korišteni u procesnoj drami na temu Valentinovo

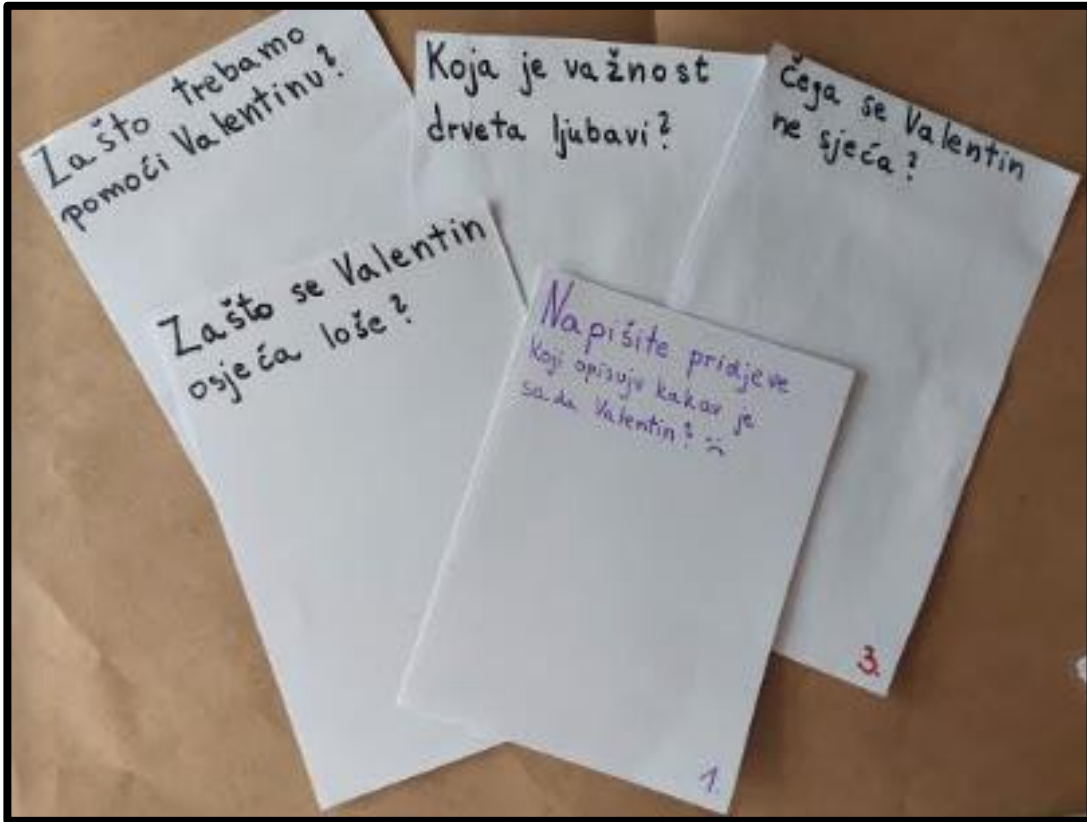

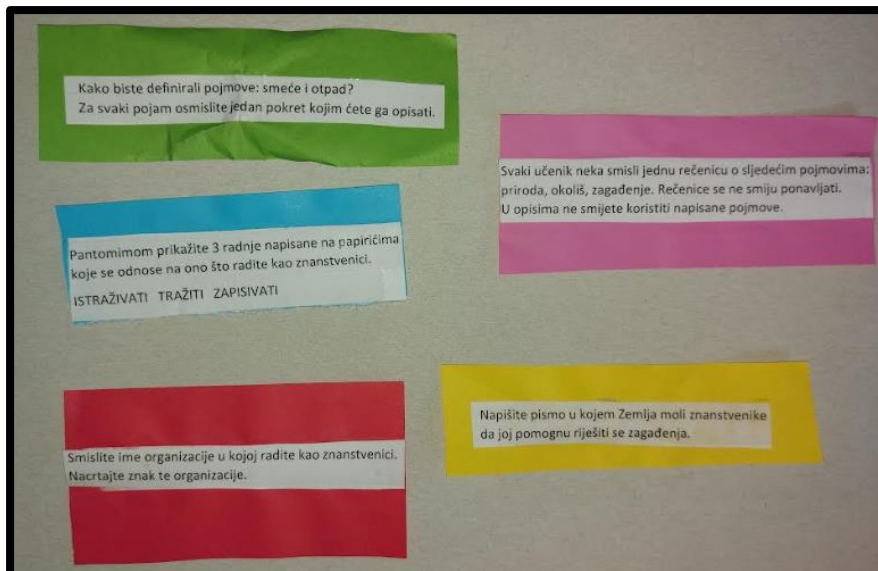

Prilog 3. Materijali korišteni u procesnoj drami na temu zaštite okoliša

Škola pronašala je stari papir, ali niko nije znao gdje se on nalazi.

stara	novi	veći
črna	plava	plava
črna	plava	plava
črna	plava	plava
črna	plava	plava
črna	plava	plava
črna	plava	plava

Koliko je vremena potrebno u ovom svijetu da se papir, koji se koristi za papir, vrati u prirodu?

U ovom svijetu, kada god se nešto koristi, ono se mora vratiti u prirodu. Kako se to može dogoditi?

Šta vam se najviše sviđa u ovom svijetu? Šta vam se najmanje sviđa?

Šta vam se najviše sviđa u ovom svijetu? Šta vam se najmanje sviđa?

Šta vam se najviše sviđa u ovom svijetu? Šta vam se najmanje sviđa?

Šta vam se najviše sviđa u ovom svijetu? Šta vam se najmanje sviđa?

Šta vam se najviše sviđa u ovom svijetu? Šta vam se najmanje sviđa?

PITANJA ZA PROMISLJANJE:
Jeste li nosili maskice za šće kada ste bili u Indiji?
Jeste li upali u gužvu u prometu? Koliko dugo ste čekali da se gužva raščisti?
Kadaju li ljudi u Indiji često?
Jeste li imali dojam da je cijelo vrijeme oko vas magla?

PITANJA ZA PROMISLJANJE:
➤ Kije godišnje doba je toplo u Bangladešu? Kija se obilježja tog godišnjeg doba?
➤ Opšite nam kako izgledaju sice u Bangladešu? Osjeća li se kakav miris?
➤ Jeste li se kupali i pećali u rijekama? Zašto?
➤ Što mislite, mogu li ljudi preživjeti samo 6 kuna dnevno? Što možete kupiti za 6 kuna?

Pitanja za promišljanje:
Jeste li se iznenadili kada ste vidjeli koliko ljudi stanuje u Pekingu?
Što mislite o tome da voćnice ispuštaju štetne kemikalije po tlu gdje ljudi kasnije uzgajaju hranu?
Zašto je bitno da je to zdravo?
Jeste li očekivali toliko zagađenje u Kini?

PITANJA ZA PROMISLJANJE:
Jeste li se kupali u toplicama na Islandu? Opšite ih.
Jeste li se iznenadili kada ste vidjeli da na Islandu nema šuma?
Jeste li vidjeli polarnu svjetlost? Kada je možete vidjeti?
Što vam se najviše sviđalo kod Islandana? Kako se oni brinu o prirodi?
Mislite da je mali broj stanovnika razlog zašto Island nije zagađen? Zašto?

Posljedice zagađenosti tla:

- nestanak biljnog svijeta
- poteškoće za poljoprivredu
- zagađenje i gubitak ovih životinja
- uništavanje krajolika
- grad
- nestanak šuma i zelenih površina

Zagađeno tlo je to koje u sebi ima štetne tvari i nije dobro za zadržavanje hrane ili sično. Način na koji koristimo tlo i zemlju utječe na njegov sastav (ono šta se u njoj nalazi). Štetne tvari koje dolaze iz industrije i prometa mogu uti u tlo. Tlo je sastavni dio zemlje i ako je zagađeno, štetne tvari mogu loše utjecati na ljudsko zdravlje ili okoliš.

U Kini je razvijena industrija. Kina se bavi proizvodnjom hrane, odjeće, građevina te mnogo ostalih potrepština i predmeta koje koriste ljudi diljem svijeta. Jaka industrija šteti okolišu, a pogotovo zagađenju tla. Zagađenje tla u Kini je najveći problem s kojim se susreće.

Zagađivači tla:

- gradski otpad
- otrovi koji se koriste u uzgoju hrane
- valiko nakupljanje smeća
- tvornice koje štetne tvari u prirodu
- napuštene kuće i zgrade

Glavni izvori zagađivanja zraka su:

- Motorna
- promet
- spaljivanje čvrsto

Drug veliki izvor zagađivanja zraka, New Delhi je zatvoreni prostor. Često imaju zlovoljne probleme.

Indija ima mnogo zbirnih zaštitnih oklopa, no malo ljudi ih koristi. Najpoznatiji parkovi narodni je u glavnom gradu Indije, NEW DELHIU (isto m Nju Deliju).

On je jedan od 10 gradova svijeta s najgledanijim zrakom. Na ulicama Delhija stajao su zastoje i neprekidno vožnja automobila. Oni i ljudi koji su u njih i ostali su zagađeni. Procesi je jako spor jer ima mnogo automobila. U najvećem gužvu, autobusni parkovi i kilometri u jednom smjeru. Iste tako zgrade i ljudi su navikli da to čine i ostali su ljudi. Uz New Delhi, Mumbai je također jako zagađen.

97% stanovnika Indije živi u zagađenim područjima Indije.

Podjela zagađenog zraka je 5:00:

- glavočije
- pečenje čelja i glje
- glatke ruke, kralje

Najveći problem u Indiji je zagađenje zraka. Čak zrak vazdu je da li je još bolji zrak je još bolji zrak je zrak koji im je poznat za život. Kralje je gih koji zrak je još bolji zrak je zrak.

Zagađenje zraka je odstupanje od njegova normalnog stanja zbog prisutnosti štetnih tvari u zraku koje su u štetnom koncentraciji.

Zrak zraka.

Zagađenje zraka nastaje zbog ljudskih radnji gdje se izlaze velike količine štetnih tvari u zrak, a rezultat je smanjenje zdravlja ljudi i životinja.

Singapore at night from Space Station - NASA/T. Kopp

Island je jedna od ekološki najosviještenijih i najčistija zemlja. Priroda na Islandu je posveštena i od nje zahtjeva poštovanje.

Ljudi na Islandu su ekološki osviješteni. Oni čuvaju prirodu i brinu o njoj. Na Islandu ljudi razvrstavaju sav otpad. Postoje spremnici za staklo, plastiku, papir, biootpad, staru odjeću, baterije...

Islanđani čiste svoje plaže i prirodu. Često organiziraju akcije čišćenja u kojima sudjeluje velik broj ljudi. Čaj im je da priroda ostane nezačaden.

Više od polovice stanovništva Islanda živi u glavnom gradu Reykjaviku (tako se naziva i „Zemlja vatre i leda“). Hrvatska je samo dva puta manje od Islanda. Island ima 11 puta MANJE stanovnika od Hrvatske.

Na Islandu nema kamionaca.

Temperature na Islandu ne prelaze 15 Celzijevih stupnjeva. Najtopliji mjesec je srpanj, a zimi temperatura nije niža od -5 stupnjeva Celzijeva.

Island je oločna zemlja. Sa svih strana okružena je morem, Island se naziva i „Zemlja vatre i leda“. Hrvatska je samo dva puta manje od Islanda. Island ima 11 puta MANJE stanovnika od Hrvatske.

Na Islandu nema šuma, no postoji mnogo drugih manjih biljaka i grmova.

Na Islandu je sva voda pitka. Tamo postoje izvori vruće i hladne vode. Izvori tople vode zovu se gejziri. Temperatura nekih gejzira doseigne do 240 Celzijevih stupnjeva. Temperatura u najtoplijoj je ugodnih 21 Celzijevih stupnjeva.

> Kina je jedan od najvećih proizvođača robe u svijetu. Gdje ste svi vidjeli natpis: „Made in China“ tj. „Napravljeno u Kini“?

> U Parku u Kini ugledali ste mnogo plastičnih boca. Odlučili ste maknuti boce s tla i staviti ih u spremnik u koji pripadaju. Ukupno ste razvrstali 56 plastičnih boca. Ako znamo da jednoj plastičnoj boci treba 1000 godina da bi se razgradila u prirodi, koliko godina treba 56 plastičnih boca da bi se razgradile?

> Što biste poručili poljoprivrednicima koji svakodnevno prskaju to raznim otrovima jer žele da im hrana raste što brže?

stanovništvo Kine
stanovništvo Hrvatske

stanovništvo svijeta

Kina je najmnogoljudnija zemlja na svijetu. 17,5% cjelokupnog stanovništva na planetu Zemlji čini kinesko stanovništvo. Broj stanovnika Hrvatske je neznatajan u odnosu na cijeli svijet.

> Najzagađenija rijeka u Bangladešu je rijeka BURGANGU u kojoj se svakog dana izbacuje 4500 tona različitog smeća. Kada zbrojimo težinu učenika 3.a razreda OŠ Radoboj dobijemo oko 600 kg. To je 9000 puta manje nego što se baci smeća u rijeku Burgangu.

9000 tona

Količina smeća koja se SVAKOG dana baci u rijeku Burgangu

0,6 tona
Težina svih učenika 3.a razreda u OŠ Stite Količić

Što sve stanovnici bacaju u rijeku? Što mislite o toj količini smeća? Možete li to zamisliti?

> Glavni grad Bangladeša je Dhaka (čita se Daka). U njemu živi 4 puta više stanovnika nego u cijeloj Hrvatskoj. Ako u Hrvatskoj živi oko 4 milijuna stanovnika. Koliko stanovnika živi u Dhaki? Što mislite o broju stanovnika u Dhaki? Je li količina stanovnika prihvatljiva za samo jedan grad?

16 milijuna stanovnika   *4-4-4*

ONEČIŠĆENJE VODA I ZAGAĐENJE VODA su dva različita pojma

> Onečišćenje vode je smanjenje kvalitete vode koja nastaje uvjetovanim, spuštanjem ili ispuštanjem štetnih tvari zbog kojih se stvara opasnost vode i pogoršava se život vodenih bića.

> Zagađenje vode je velika onečišćenje koje nastaje umjetnim, neprirodnim ili neželjenim štetnim tvarima u velikim količinama koje su opasne za život ljudi u vodi i na njoj. Zagađena voda je opasna za život ljudi.

Bangladeš je jedna od najgustije naseljenih i najzagađenijih zemalja svijeta. Skoro polovica stanovništva Bangladeša koristi za piće vodu iz 6 kura izvora. Ljudi se uglavnom bave poljoprivredom.

Bangladeš ima šest godišnjih doba: zima, proljeće, ljeto, jesen, godišnje doba, zima i proljeće.

Većina od javnih problema u Bangladešu je problem zagađenosti vode. Onečišćenje i zagađenje rijeka negativno utječe na zdravlje ljudi koji žive u njenim blizini. Ljudi obično piju vodu zagađenom vodom jer nemaju drugog izbora. Koriste ih za pranje rublja i suđa.

Što zagađuje vodu u Bangladešu:

- otpadne vode iz tvornica
- mlije i mlični proizvodi
- mlije koje (nekoriste) ljudi ne koriste u domovima
- mlije koje koriste u poljoprivredi
- voda iz nečistih jama i kanalizacije
- javna smećišta

Za znanstvenike
u Indiji
- otvoriti posljedice

> Čistota i zagađenost zraka može se prikazati brojevima.

Broj kojim se označava zagađenost zraka	Posljedice na ljude
0 - 50	dobar zrak, bez posljedica
50 - 100	umjereno dobar zrak, posljedice za jako mali broj ljudi
100 - 150	zrak je nezdrav za ljude osjetljive na toksič
150 - 200	zrak je nezdrav, osjetljivi ljudi mogu imati ozbiljne posljedice
200 - 300	zrak je vrlo nezdrav, većina ljudi imaće zdravstvene probleme
300 - 500	zrak je opasan, svatko može tražiti zdravstvene probleme

U koju kategoriju biste svrstali sjeočan gradove (podaci 30.3.2022.)
 Zagreb: 91   New Delhi: 203   Mumbai: 212
 Slavonski Broj: 137   Plovčka jezera: 41

> Što biste pomogli vlasnicima tvornica koje ispuštaju štetne plinove koji ulaze u zrak koji udišemo?

Indija je druga najmnogoljudnija država svijeta. U njoj živi 344 puta više stanovnika nego u Hrvatskoj.

Broj stanovnika u Indiji

1 391 380 000

Broj stanovnika u Hrvatskoj: 4 047 000

dr. Sc.

Prilog 4. Suglasnost za fotografiranje i snimanje

Učiteljski fakultet

Sveučilišta u Zagrebu

Savska c. 77, Zagreb

Odsjek za izobrazbu učitelja

Ak. g. 2021./22.

Lana Bistrović

lanabistrović1706@gmail.com

Suglasnost za fotografiranje i snimanje

Ja (ime i prezime roditelja/skrbnika) _____ suglasan/suglasna sam da moje dijete (ime i prezime djeteta) _____ smije biti fotografirano i snimano u svrhu prikupljanja podataka za diplomski rad studentice Učiteljskog fakulteta u Zagrebu, Lane Bistrović.

POTPIS RODITELJA/SKRBNIKA:

_____

Prilog 5. Potvrda o lekturi

POTVRDA O LEKTURI

Ime i prezime autora
LANA BISTROVIĆ

Naslov teksta
PROCESNA DRAMA KAO METODIČKI PRISTUP U
KORRELACIJSKO-INTEGRACIJSKOM SUSTAVU

Dokument je lektoriran prema pravilima hrvatskog jezika.

Datum: 2. 08. 2022.

Knežević

Jelena Knežević, mag. educ.philol. croat. et hist.

E-pošta:
lektoriranje4494@gmail.com

FB stranica:
Lektoriranje Rijeka

IZJAVA O SAMOSTALNOJ IZRADI RADA

Potpisom potvrđujem kako sam samostalno napisala rad na temu Procesna drama kao pristup u nastavi u korelacijsko-integracijskom sustavu i kako se nisam koristila drugim izvorima osim onih navedenih u radu.

Lana Bistović

_____